

Relații publice *avant la lettre*:

ACREDITAREA PRESEI PE TIMP DE RĂZBOI ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

Colonel Valentin VASILE

Diracția Informare și Relații Publice, Ministerul Apărării Naționale

Acest articol își propune să evidențieze evoluția relațiilor dintre militari și jurnaliști pe parcursul secolului al XIX-lea, în sensul instituționalizării acreditării de presă pe timp de război, cu scopul de a câștiga încrederea populației și de a promova reputația organizațiilor militare prin planificarea și conducerea diseminării informațiilor publice către audiențe. O atenție deosebită este acordată apariției practicilor de acreditare a presei utilizate de militari pe timpul interacțiunii cu corespondenții de război trimiși de publicațiile europene și nord-americane pentru a relata de la fața locului despre succesiunea evenimentelor Chestiunii Orientale, în plină desfășurare pe fronturile războiului ruso-turc (1877-1878), în care România a luptat pentru a-și câștiga independența națională. Astfel, articolul relevă cristalizarea, pe timp de război, a tehnicilor și procedurilor de relații publice – numirea ofițerilor de presă, reglementări scrise pentru stabilirea termenilor și condițiilor de acreditare a presei, a regulilor de bază privind accesul corespondenților la briefinguri de presă, interviuri și activități de documentare ca membri ai grupurilor de presă (press pools) sau ca jurnaliști atașați unităților combatante (embedded journalists). Aceste practici sunt înscrise, astăzi, în politicile de relații publice privind managementul relațiilor cu mass-media, iar apariția lor merită o mai bună recunoaștere în istoria științelor comunicării.

Cuvinte-cheie: acreditarea presei, corespondent de război, istoria relațiilor publice, războiul ruso-turc, informații publice.

Informațiile din prezentul articol au fost subiectul unei comunicări susținute de autor în cadrul Congresului anual EUPRERA – European Public Relations Education and Research Association, organizat la Bruxelles, în data de 19 noiembrie 2020.

Autorul a fost premiat, în cadrul conferinței, pentru originalitate și pentru efortul documentar de a reconstitui istoria relațiilor publice, având ca punct central al cercetării războiul ruso-turc (1877-1878).

INTRODUCERE

Istoria jurnalismului și a presei periodice în secolul al XIX-lea relevă apariția practicilor de comunicare publică utilizate de companii comerciale și de instituții guvernamentale pentru a-și transmite mesajele cu scopul de a se adresa unor audiențe cât mai largi și mai diverse. Datorită creșterii tirajelor și a accesibilității lor, ziarele și revistele s-au impus ca instrumente ideale pentru difuzarea informațiilor publice. Astfel, organizațiile publice și cele private au descoperit mecanismul de a se adresa audiențelor interne și externe prin organizarea colaborării cu jurnaliștii într-un cadru oficial – acreditarea presei.

Managementul informării publice implementat de autoritățile de stat este atestat, în istoria jurnalismului și a presei periodice, cu date factuale, fiind la fel de important și pentru istoria relațiilor publice. În mod surprinzător, cu excepția consemnării înființării serviciilor de presă de către companiile private Krupp (1870) și Westinghouse (1889), istoria relațiilor publice nu acordă atenție momentelor în care organizațiile publice au început să recurgă la opțiuni fezabile pentru a se adresa propriilor audiențe și, totodată, pentru a se promova prin intermediul publicațiilor (Bentele și Junghänel, 2004; Newsom et al., 2010).

Integrate simbiotic statelor de care aparțin, organizațiile militare au devenit interesate de exploatarea posibilităților presei de a informa și de a influența audiențele din propria țară și din străinătate – personalul forțelor armate, liderii, guvernele și populațiile, în ansamblu. Aplicate cu scopul de a sprijini îndeplinirea unor diferite obiective ale forțelor armate, cum ar fi coeziunea, moralul și credibilitatea, aceste practici sunt subsumate astăzi, conform teoriilor privind comunicarea corporatistă și relațiile publice, informării interne, informării publice, relațiilor cu media și managementului reputației. Utilizarea lor indică existența unor practici de relații publice, în formă incipientă, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, facilitate de introducerea și perfecționarea procedurilor de acreditare a presei pe timpul războiului mexicano-american (1846-1848), primului război al Schleswigului

*Integrate
simbiotic statelor
de care aparțin,
organizațiile
militare
au devenit
interesate de
exploatarea
posibilităților
presei de a
informa și de
a influența
audiențele din
propria țară și
din străinătate
– personalul
forțelor armate,
liderii, guvernele
și populațiile, în
ansamblu.*

Principala linie investigativă a articolului urmărește evidențierea utilizării acreditării presei de către militari în secolul al XIX-lea, acordând o atenție specială războiului ruso-turc (1877-1878). Acest interes este justificat de analiza bibliografiilor accesibile până în prezent, care descriu regulile de acreditare a corespondenților de război introduse de Cartierul General al Armatei Țariste, preluată și de Armata Română.

(1848-1851), războiului Crimeii (1853-1856), războiului civil american (1861-1865), războiului franco-prusac (1870-1871), războiului ruso-turc (1877-1878), celui de-al doilea război anglo-afgan (1878-1880), războaielor burilor (1880-1881, 1899-1902), războiului hispano-american (1898) și insurecției din Filipine (1899).

Apariția tehnicilor de informare publică utilizate de organizații militare este atestată de studii referitoare la activitatea corespondenților de război, centrate preponderent asupra evenimentelor și personajelor și mult mai puțin asupra formalizării procedurilor de acreditare a jurnaliștilor în contextul definirii relațiilor dintre militari și presă. Întrucât bibliografiile specializate nu tratează în mod explicit activitatea corespondenților de presă din perspectiva comandamentelor militare, studierea modului de organizare a acreditării presei pe timp de război este, pentru istoricii relațiilor publice, un promițător domeniu de cercetare. Aceasta relevă faptul că practici actuale din panoplia relațiilor publice își au originea în procedurile aplicate de militari pentru a gestiona relațiile cu presa pe timpul campaniilor militare din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Acreditarea presei a fost una dintre aceste proceduri emergente.

În consecință, principala linie investigativă a articolului urmărește evidențierea utilizării acreditării presei de către militari în secolul al XIX-lea, acordând o atenție specială războiului ruso-turc (1877-1878). Acest interes este justificat de analiza bibliografiilor accesibile până în prezent, care descriu regulile de acreditare a corespondenților de război introduse de Cartierul General al Armatei Țariste, preluată și de Armata Română, cobeligerantă, pentru gestionarea relației cu trimișii speciali ai publicațiilor românești și străine – jurnaliști, fotografi, graficieni și pictori.

Acreditarea presei, ca tehnică specifică destinată colaborării cu jurnaliștii, a fost inclusă, ulterior, în practica relațiilor cu media de alte armate, de organizații publice și private, ca și utilizarea întâlnirilor cu jurnaliștii, oficiale și informale, a declarațiilor de presă și a interviurilor, a grupurilor de presă și a corespondenților atașați. Semnificația acestor tehnici și proceduri folosite de militari pentru a relaționa cu presa necesită încă eforturi pentru a fi reflectată corespunzător în istoria relațiilor publice.

REFERINȚE CU PRIVIRE LA ACREDITAREA PRESEI ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

Activitatea corespondenților de presă pe timpul războaielor din secolul al XIX-lea a fost descrisă adesea chiar de ei înșiși. Este atestată în colecțiile publicațiilor de epocă de numeroase articole, veritabile rapoarte post-acțiune ale operațiilor militare, de cărți și lucrări memorialistice publicate ulterior. Acestea descriu în detaliu succesiunea evenimentelor politice și militare din teatrele de operații și, în special, în cazul *războiului ruso-turc*, conțin referiri amănunțite despre relațiile dintre militari și presă și procedurile de acreditare a presei folosite de comandamentele militare ale părților beligerante (Forbes, 1877 & 1894; Boyle, 1877; Lachmann, 1877; de Belina, 1878; Nemirovich-Danchenko, 1878; Drew Gay, 1878; Kohn-Abrest, 1879; Pain, 1879; Huyshe, 1894).

O contribuție deosebită revine cotidianului britanic *The Daily News*, care reunește, în două volume, publicate în 1878, articolele transmise de corespondenții săi de război, șaptesprezece în total, între care jurnaliști celebri – Archibald Forbes, Januarius MacGahan, Francis Millet, Edwin Pears și Edmund O'Donovan.

Informații despre activitatea corespondenților de război și relaționarea lor cu forțele armate sunt oferite și de alte surse primare. Acestea constau în documente oficiale, articole, cărți și memorii scrise de ofițeri care au organizat acreditarea presei (Hasenkampf, 1908), au observat desfășurarea operațiilor militare ca atașați militari (Greene, 1879, 1880) sau au participat la război ca medici (Ryan, 1897), consilieri militari (Pfeil, 1893) sau chiar din postura de comandanți militari (Baker, 1879). În pofida consemnării activității corespondenților de presă în numeroase cărți pe tema *războiului ruso-turc* (Furneaux, 1958; Roth și Olson, 1997; Knightley, 2004; Patton, 2015; McLaughlin, 2016; Williams, 2020), utilizarea acreditării presei de comandamentele militare țariste nu este evidențiată în istoria jurnalismului și a publicațiilor periodice, nici în cea a relațiilor publice. În epoca sovietică, studiile efectuate asupra istoriei jurnalisticii rusești nu au luat în considerare acreditarea presei în timpul războaielor purtate de Imperiul Țarist. Abia în ultimii ani, subiectul a început să fie investigat de cercetători ruși (Muminova, 2008; Gokov, 2011; Manakhova, 2018), care evaluează relaționarea militarilor cu corespondenții de presă pe timpul războaielor țariste, prin raportare la evoluția presei naționale

Activitatea corespondenților de presă pe timpul războaielor din secolul al XIX-lea este atestată în colecțiile publicațiilor de epocă de numeroase articole, veritabile rapoarte post-acțiune ale operațiilor militare, de cărți și lucrări memorialistice publicate ulterior. Acestea descriu în detaliu succesiunea evenimentelor politice și militare din teatrele de operații.

Pentru a înțelege complexitatea activității corespondenților de război, care consta în știri telegrafice, articole de fundal și scrisori, schițe și fotografii, o importantă sursă de informații este reprezentată de colecțiile ziarelor și revistelor ilustrate din anii 1877 și 1878. Datorită eforturilor laudabile ale bibliotecilor de stat și ale inițiativelor private din țările în care au apărut, cele mai multe dintre publicațiile relevante sunt accesibile în format digital.

și a celei străine. Astfel, valorificarea arhivelor, a memoriilor veteranilor de război și ale jurnaliștilor a condus la publicarea mai multor articole care relevă că acreditarea presei a fost utilizată pe timpul *războiului ruso-turc* în conformitate cu ordinele nr. 87, din 22 aprilie 1877, și nr. 131, din 7 iunie 1877, emise de Cartierul General al Armatei Țariste.

Cercetătorii turci (Kaplan, 2016; Yürükçü, 2018) remarcă, de asemenea, eforturile comandamentelor militare țariste de a dezvolta proceduri de lucru viabile cu jurnaliștii ruși și străini, în contrast puternic cu atitudinea inhibată față de presă a autorităților otomane.

Pentru a înțelege complexitatea activității corespondenților de război, care consta în știri telegrafice, articole de fundal și scrisori, schițe și fotografii, o importantă sursă de informații este reprezentată de colecțiile ziarelor și revistelor ilustrate din anii 1877 și 1878. Datorită eforturilor laudabile ale bibliotecilor de stat și ale inițiativelor private din țările în care au apărut, cele mai multe dintre publicațiile relevante sunt accesibile în format digital, după cum urmează: în Austria, *Die Presse, Neue Freie Presse, Neues Wiener Tagblatt, Neue Illustrierte Zeitung, Pester Lloyd*; în Franța, *Le Figaro, Le Monde Illustré, Le Temps*; în Germania, *Berliner Tageblatt și Die Gartenlaube*; în Italia, *Fanfulla, L'Illustrazione italiana, L'Opinione*; în România, *Telegraful, România liberă, Românul, Timpul*; în Spania, *La Ilustración española y Americana*; în Elveția, *Journal de Genève*; în Marea Britanie, *The Daily News, The Illustrated London News*; în SUA, *The New York Herald, Harper's Weekly și Chicago Daily Tribune*.

CORESPONDENTUL DE RĂZBOI ȘI ACREDITAREA PRESEI ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

Reflectarea războaielor în ziarele și revistele secolului al XIX-lea a fost facilitată de perfecționarea tehnicilor tipografice și fotografice, de dezvoltarea căilor ferate, a liniilor telegrafice și a agențiilor de știri, care au făcut posibilă transmiterea tot mai rapidă a corespondențelor de presă, conducând, totodată, la extinderea comunicării interculturale. Aceste acumulări au permis presei să își asume un rol tot mai important în modelarea opiniei publice și să devină o adevărată putere în societate. În aceste circumstanțe, corespondentul de război se impune ca figură centrală a transmiterii relatărilor de presă despre desfășurarea operațiilor militare direct de pe câmpurile de luptă.

În prima parte a secolului al XIX-lea, debutul corespondenței de război reține descrierea bătăliei de la Trafalgar (21 octombrie 1805), publicată de William Hicks în cotidianul *The Times*, urmată de relatările de presă transmise aceluiași ziar de Henry Crabb Robinson, de-a lungul anilor 1807-1809, din Germania și din Spania, cu privire la campaniile lui Napoleon.

Războiul mexican-american (1846-1848) relevă conturarea intereselor politice și comerciale ale publicațiilor din New Orleans, Philadelphia, Boston și New York de a oferi cititorilor știri cât mai recente, primite de la corespondenții lor speciali care însoțeau trupele americane în campanie. Operațiile militare au fost relatate de cel puțin 13 corespondenți de presă, între care George Kendall, James Frenner, William Tobey, John Warland și Jane McManus Storms. Din această perioadă datează cele mai vechi imagini fotografice din timp război, fiind realizate, cu ajutorul daghereotipului, în orașul mexican Saltillo, ocupat de trupele generalului american John E. Wool în 1847. O altă premieră consemnată pe timpul acestui război este reprezentată de parteneriatul mai multor ziare din New York, încheiat în 1846, cu scopul de a împărți costurile corespondenței telegrafice trimise de reporterii lor din Mexic, o inițiativă salutară, care va conduce la înființarea agenției de știri *Associated Press* (Reilly și Witten, 2010).

Cu toate acestea, abia în a doua parte a secolului al XIX-lea, corespondentul de război își revendică locul în istoria presei, ca un nou tip de jurnalist, membru al unui „trib lipsit de noroc”, așa cum această specializare jurnalistică în formare era denumită de însuși autoproclamatul său „părinte vrednic de milă”, William Howard Russell (Knightley, 2004, p. 1). Russell intră în scena reportajului de război în 1850, relatând pentru *The Times* desfășurarea bătăliei de la Idstedt (25 iulie 1850), ca martor ocular în punctele fierbinți din primul război al Schleswigului (1848-1851).

În 1854 și 1855, în calitate de corespondent al cotidianului *The Times*, Russell însoțește în Crimeea corpul expediționar britanic, angajat în luptă alături de contingentele Imperiului Otoman, Franței și Sardiniei împotriva Imperiului Țarist. Fără a avea un statut bine definit ca jurnalist atașat contingentului britanic, corespondențele sale din teatrul de operații nu erau cenzurate de militari. Acești doi factori au amplificat dilema lui Russell: dacă ar trebui sau nu să scrie despre ceea ce descoperise pe timpul activității sale alături de militari: conducere

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

În prima parte a secolului al XIX-lea, debutul corespondenței de război reține descrierea bătăliei de la Trafalgar (21 octombrie 1805), publicată de William Hicks în cotidianul „The Times”, urmată de relatările de presă transmise aceluiași ziar de Henry Crabb Robinson, de-a lungul anilor 1807-1809, din Germania și din Spania, cu privire la campaniile lui Napoleon.

Puterea presei se dovedea a fi reală, iar exercitarea sa a avut efecte pozitive asupra reorganizării forțelor armate britanice, a logisticii și a asistenței sanitare, în același timp cu amplificarea sprijinului populației pentru instituția militară. Acesta este confirmat de cititorii ziarului „The Times” printr-o campanie de strângere de fonduri, destinate îmbunătățirii situației trupelor aflate pe front, precum și de sprijinul guvernamental primit de Florence Nightingale pentru a reorganiza serviciul medical britanic la Constantinopole.

incompetentă, logistică precară și asistență medicală deficitară, care afectau capacitatea de luptă a trupelor britanice.

Afirmându-și crezul profesional că responsabilitatea fundamentală a jurnalistului este față de publicul larg și că, în toate relațiile sale, el trebuie să respecte adevărul, indiferent de consecințele pe care le-ar putea suferi din această cauză, Russell s-a hotărât să publice observațiile sale cu privire la starea necorespunzătoare a trupelor britanice din Crimeea. Editorul *The Times*, John Thadeus Delane, spre cinstea sa, a înțeles perfect și a susținut fără rezerve demersul lui Russell, publicându-i corespondențele transmise din Crimeea. Acțiunile lor au atras ostilitatea cercurilor guvernamentale împotriva *The Times* și a corespondentului său din Crimeea, dar, totodată, au stimulat nemulțumirea populației cu privire la modul în care trupele britanice erau conduse în război, forțând, în cele din urmă, demisia cabinetului Aberdeen, în ianuarie 1855.

Puterea presei se dovedea astfel a fi reală, iar exercitarea sa a avut efecte pozitive asupra reorganizării forțelor armate britanice, a logisticii și a asistenței sanitare, în același timp cu amplificarea sprijinului populației pentru instituția militară. Acesta este confirmat de cititorii ziarului *The Times* printr-o campanie de strângere de fonduri, destinate îmbunătățirii situației trupelor aflate pe front, precum și de sprijinul guvernamental primit de Florence Nightingale pentru a reorganiza serviciul medical britanic la Constantinopole (McLaughlin, 2016). În consecință, aceste evoluții au validat constatarea că, „după încheierea războiului din Crimeea, guvernele și comandantii militari au început să facă eforturi susținute pentru gestionarea modului de reflectare în presă a conflictelor armate” (Hood, 2011, p. 12), de acum înainte autoritățile de stat înțelegând că nu mai pot ignora presa fără riscul de a-și compromite reputația.

Începând cu războiul Crimeii, jurnalistul va fi însoțit de fotograf, ceea ce va asigura o consemnare mai exactă a desfășurării acțiunilor militare. Ca dovadă, materialele documentare referitoare la războiul Crimeii includ fotografiile făcute de Carol Popp de Szathmari pe frontul dunărean, între anii 1853 și 1854, în care apar ofițeri ruși și otomani, formațiuni militare, fortificații și scene de luptă. Aceste fotografii îi vor aduce lui Szathmari, proprietarul unui studio fotografic din București, reputația internațională de a fi unul dintre primii fotografi de război din lume. Szathmari va avea ocazia să își prezinte albumul cu fotografii

de război Reginei Victoria, lui Napoleon III și lui Franz Josef I, precum și la Expoziția Internațională din 1855, din Franța (Ionescu, 2002).

Lipsite de aprecierea guvernanților din Marea Britanie, corespondențele lui Russell au condus și la organizarea misiunii fotografice a lui Roger Fenton în Crimeea, aceasta putând fi considerată prima încercare a autorităților dintr-un stat de a influența opinia publică cu ajutorul fotografiei. Desemnat de guvernul de la Londra ca fotograf oficial al campaniei, Fenton a petrecut trei luni în Crimeea, din martie până în iunie 1855, surprinzând în imagini, într-o lumina pozitivă, starea și acțiunile trupelor britanice. Misiunea sa fotografică a fost continuată de James Robertson și Felice Beato. Spre deosebire de Fenton, care a evitat să fotografieze ororile războiului, Robertson și Beato nu au ezitat să surprindă în fotografii ipostazele distrugerilor și ale suferinței umane de pe câmpul de luptă.

În același timp, de cealaltă parte a Atlanticului, presa se dovedea a fi o industrie în plin avânt, dar și un factor de influență în viața politică și socială a Statelor Unite, însumând un total de aproximativ 3.700 de publicații la mijlocul secolului al XIX-lea. Diseminarea largă și rapidă a informațiilor era facilitată de creșterea tirajelor presei americane, susținută de performanța ridicată a numeroaselor agenții de știri care furnizau publicațiilor naționale și locale informații colectate și distribuite prin folosirea serviciilor telegrafice.

După izbucnirea războiului civil american, în 1861, pentru a răspunde nevoilor de informații ale cititorilor cu privire la desfășurarea operațiilor militare, publicațiile din ambele tabere combatante și-au trimis corespondenții – jurnaliștii, fotografi și graficieni, cunoscuți sub denumirea de *speciali*, să transmită relatări de pe câmpurile de luptă. Estimările privind numărul corespondenților de presă pe timpul războiului converg către numărul de 500 de *speciali*, dintre care 350 reprezentau publicațiile nordiste și 150 pe cele sudiste.

Teama că informații sensibile ar putea fi dezvăluite inamicului prin paginile publicațiilor, încercările de a impune cenzura, în 1862, și, nu în ultimul rând, rezultatul confruntărilor de pe câmpul de luptă, i-au determinat pe comandanții militari să adopte atitudini foarte diferite față de *speciali*. Acestea au variat de la refuzul oricărei relații cu corespondenții de presă și interzicerea accesului lor în zona operațiilor militare până la acordarea sprijinului deplin (Patton, 2015).

De cealaltă parte a Atlanticului, presa se dovedea a fi o industrie în plin avânt, dar și un factor de influență în viața politică și socială a Statelor Unite, însumând un total de aproximativ 3.700 de publicații la mijlocul secolului al XIX-lea. Diseminarea largă și rapidă a informațiilor era facilitată de creșterea tirajelor presei americane, susținută de performanța ridicată a numeroaselor agenții de știri care furnizau publicațiilor naționale și locale informații colectate și distribuite prin folosirea serviciilor telegrafice.

La începutul războiului, autoritățile franceze au refuzat să acorde jurnaliștilor dreptul de a însoți unitățile militare și au emis chiar și un ordin prin care interziceau publicarea oricăror informații cu privire la deplasările de trupe. Ulterior, a fost acceptată acreditarea corespondenților de presă, cu condiția ca aceștia să respecte un set de restricții severe.

Gestionarea arbitrară de către militari a relațiilor cu presa este exemplificată de William H. Russell, care s-a alăturat *specialilor* în 1861. Inițial, s-a bucurat de o primire foarte călduroasă din partea Uniunii, fiind apreciat pentru corespondențele sale obiective și independente transmise pe timpul războiului Crimeii. În general, era acreditată ideea că, prin corespondențele sale, Russell va prezenta cauza unionistă într-o lumina favorabilă, în primul rând în Marea Britanie. Ceea ce nu s-a întâmplat. După ce a publicat în *The Times* o relatare în care descria retragerea grevată de panică a trupelor nordiste în urma primei bătălii de pe Bull Run (21 iulie 1861), lui Russell i-a fost interzis accesul la trupele nordiste și, ulterior, în 1862, a fost expulzat din Statele Unite.

Studiile referitoare la relațiile dintre militari și presă pe timpul războiului civil american nu relevă existența unor reglementări specifice privind activitatea jurnaliștilor, permisiunea de a intra în zonele de luptă fiindu-le acordată, de regulă, la fața locului. Corespondenților de presă li se cerea să se angajeze că nu vor periclita securitatea operațiilor prin relatările lor, dezvăluind informații sensibile – locațiile, efectivele, capacitatea de luptă și deplasările unităților militare. Totodată, li se cerea să își asume relatările destinate publicării prin menționarea, în text, a numelui autorului, a pseudonimului sau a inițialelor sale (Roth și Olson, 1997, p. 5).

Acreditarea presei a fost pusă în aplicare într-o manieră mai articulată pe timpul războiului franco-prusac, deși, inițial, părțile combatante luau în considerare interzicerea accesului jurnaliștilor în zona liniilor de front.

La începutul războiului, autoritățile franceze au refuzat să acorde jurnaliștilor dreptul de a însoți unitățile militare și au emis chiar și un ordin prin care interziceau publicarea oricăror informații cu privire la deplasările de trupe. Ulterior, a fost acceptată acreditarea corespondenților de presă, cu condiția ca aceștia să respecte un set de restricții severe.

Telegrama de la Ems, care a devenit *casus belli* în războiul franco-prusac, atestă capacitatea cancelarului Prusiei, Otto von Bismarck, de a se folosi cu abilitate de puterea presei. Modul în care el a abordat relațiile cu presa a inclus nu numai acreditarea jurnaliștilor și transmiterea de comunicate oficiale, ci și cenzura și chiar publicarea în reviste independente a unor articole prin care erau promovate opiniile sale. Astfel, în timp ce partea franceză transmitea informațiile oficiale

cu întârziere, ceea ce le făcea adesea inutilizabile, partea prusacă răspundea cât mai repede și cât mai complet posibil la solicitările de informații ale corespondenților de presă. Ca o dovadă în plus, atunci când partea franceză a refuzat acreditarea solicitată de William H. Russell, Bismarck a profitat imediat de ocazie, invitându-l pe jurnalist să relateze despre război din tabăra prusacă. Conștient de reputația lui Russell, Bismarck i-a favorizat accesul la informații, inclusiv în cadrul unor întâlniri personale, reușind, astfel, să promoveze, prin intermediul cotidianului *The Times*, perspectiva Prusiei cu privire la circumstanțele războiului. Și alți câțiva jurnaliști s-au confruntat cu aceeași experiență, accesul la trupe fiindu-le refuzat de partea franceză. În schimb, acreditarea de presă le-a fost acordată de Cartierul General al Armatei Prusiei, ale cărei proceduri de lucru cu jurnaliștii erau simple și eficiente, conform unui corespondent britanic pe cale de a deveni faimos, Archibald Forbes (Dietrich, 2012, p. 26).

ACREDITAREA PRESEI PE TIMPUL RĂZBOIULUI RUSO-TURC (1877-1878)

Unul dintre cele mai mari războaie din Europa secolului al XIX-lea, acest conflict armat dintre Imperiul Țarist și Imperiul Otoman, iniția o nouă etapă în succesiunea evenimentelor politice și militare denumite generic *Chestiunea Orientală*.

Angajarea totală a României în acest demers geopolitic, prin alocarea integrală a resurselor sale politice, economice și militare efortului de război alături de Imperiul Țarist, a fost, poate, decisivă pentru facilitarea obținerii victoriei finale de către tabăra cobeligerantă ruso-română. În sine, participarea Armatei Române la operațiile militare desfășurate împotriva Imperiului Otoman fundamentează aserțiunile istoricilor care susțin că România și-a câștigat independența națională pe câmpul de luptă, recunoscută internațional ulterior, prin Tratatul de la San Stefano (3 martie 1878) și la Congresul de la Berlin (13 iunie-13 iulie 1878). Acestea sunt motivele pentru care istoricii români se referă adesea la conflictul armat din anii 1877-1878 ca fiind Războiul de Independență al României, denumindu-l, uneori, și războiul ruso-româno-turc, în special atunci când abordează aspectele participării României la războiul ruso-turc.

Încă de la începutul său, la 12 aprilie 1877, războiul ruso-turc a fost reflectat pe larg în ziarele și revistele europene și nord-americane,

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

*Participarea
Armatei Române
la operațiile
militare
desfășurate
împotriva
Imperiului
Otoman
fundamentează
aserțiunile
istoricilor
care susțin
că România
și-a câștigat
independența
națională pe
câmpul de luptă,
recunoscută
internațional
ulterior, prin
Tratatul de la
San Stefano
(3 martie 1878)
și la Congresul
de la Berlin
(13 iunie-13 iulie
1878).*

Pentru a analiza problema interzicerii sau asigurării accesului jurnaliștilor în teatrul de război, Marele Duce Nicolai Nicolaevici cel Bătrân, comandantul armatelor țariste de pe frontul balcanic, a organizat, la 19 aprilie 1877, o întâlnire cu înalți oficiali imperiali.

care publicau cu regularitate relatări, lucrări grafice și fotografii transmise de corespondenții de presă aflați pe câmpurile de luptă din Balcani și din Caucaz.

Accesul jurnaliștilor în zonele de operații devenise o problemă foarte îngrijorătoare pentru comandantii armatelor Imperiului Țarist, pe deplin conștienți de influența din ce în ce mai mare exercitată de presă. Puterea sa nu mai putea fi ignorată, deoarece erau cunoscute efectele relatărilor de presă asupra credibilității guvernului britanic în timpul războiului Crimeii, precum și ale prezenței jurnaliștilor în primele linii pe parcursul războiului civil american, războiului franco-prusac, răzcoalelor sârbe, muntenegrene și bulgare împotriva Imperiului Otoman.

Această preocupare este confirmată de o scrisoare adresată în 1876 de ministrul afacerilor interne, A.E. Timisev, ministrului de război, D.A. Milyutin: *„Datorită căilor ferate și telegrafului, a devenit deja o rutină bine stabilită posibilitatea de a primi rapid informații detaliate din teatrul de război. Încă de la începutul războiului, ziarele rusești și cele străine vor fi pline de corespondențe amănunțite din zona de operații, astfel că ziarele rusești vor primi, în cele mai multe cazuri, relatări inadecvate și contradictorii, precum și ziare străine, ostile Rusiei”* (Manakhova, 2018, p. 33).

Pentru a analiza problema interzicerii sau asigurării accesului jurnaliștilor în teatrul de război, Marele Duce Nicolai Nicolaevici cel Bătrân, comandantul armatelor țariste de pe frontul balcanic, a organizat, la 19 aprilie 1877, o întâlnire cu înalți oficiali imperiali. Între aceștia s-au aflat ministrul de război, D.A. Milyutin, șeful statului major, generalul-adjutant A.A. Nepokoichitsky, șeful Departamentului III al Cancelariei Imperiale, A.F. Hamburger, care avea atribuții privind cenzura și regimul străinilor, fostul ambasador la Constantinopole, generalul-adjutant N.P. Ignatiev, membru al Consiliului de Stat, și șeful Afacerilor Civile ale Alteței Sale Imperiale, prințul V.A. Cherkassky (Hasenkampf, 1908, p. 6). Participanții au fost de acord că interzicerea accesului jurnaliștilor nu poate elimina riscurile divulgării de informații secrete. Totodată, dacă ar fi pusă în aplicare, o astfel de interdicție ar reduce posibilitățile de utilizare a presei pentru a informa și a influența atât audiențele din Imperiul Țarist, cât și pe cele din străinătate prin diseminarea mesajelor proprii cu privire la efortul de război. Pentru a răspunde cerințelor editorilor, au fost considerate oportune asigurarea

accesului corespondenților de presă în liniile de front și chiar și punerea la dispoziția lor de informații oficiale referitoare la progresul operațiilor militare. Această abordare a fost apreciată ca eficientă pentru consolidarea stabilității sociale, a coeziunii și a moralului trupelor, precum și pentru promovarea reputației Imperiului Țarist (Colecția de materiale, vol. 2, 1898, p. 36; Manakhova, 2018, p. 34).

Cu ocazia acestei întâlniri, colonelul Mihail Alexandrovici Hasenkampf a prezentat un memorandum cu privire la acreditarea presei. El specifica faptul că este preferabilă dezvoltarea unor relații de lucru pe cât se poate de strânse cu jurnaliștii, deoarece relatările lor, publicate în ziare și reviste influente, ar putea contribui la îmbunătățirea imaginii statului, la creșterea popularității organizațiilor sale și a credibilității liderilor, care vor câștiga încrederea și susținerea opiniei publice. Hasenkampf opina că, în cazul în care li se va interzice să se documenteze și să transmită corespondențe din liniile de front, jurnaliștilor oricum nu li se va putea interzice să scrie despre război. În consecință, articolele pe care le vor publica vor fi insuficient argumentate sau tendențioase, contribuind, astfel, la multiplicarea ecourile „*zvonorilor false și ale ficțiunilor rău intenționate, care vor tulbura opinia publică rusă și vor instiga cititorii ziarelor străine împotriva noastră*” (Hasenkampf, 1908, p. 4).

Pentru a evita efectele negative ale unei astfel de evoluții, Hasenkampf a susținut că „*este necesar să se permită prezența corespondenților atât ruși, cât și străini la Marele Cartier General, ca și la comandamentele corpurilor de armată și ale detașamentelor independente, în următoarele condiții:*

1) *Accesul corespondenților ruși să fie permis în baza cererilor redactorilor și editorilor publicațiilor;*

2) *Accesul corespondenților străini să fie permis în baza recomandărilor făcute de ambasadele noastre și de înalții demnitari ai statului;*

3) *Cenzura preliminară nu se va institui sub nicio formă, ci doar obligația permanentă a tuturor corespondenților: să nu comunice niciun fel de informații despre deplasările, dispunerea și efectivele trupelor noastre, și nici despre acțiunile viitoare. Corespondenții vor fi preveniți că nerespectarea acestei obligații va atrage expulzarea lor din armată.*

Pentru a răspunde cerințelor editorilor, au fost considerate oportune asigurarea accesului corespondenților de presă în liniile de front și chiar și punerea la dispoziția lor de informații oficiale referitoare la progresul operațiilor militare.

Colonelul Hasenkampf afirma că nu trebuia, sub nicio formă, să se solicite corespondenților de război să scrie articole pozitive despre Rusia. O astfel de abordare, ca și cenzura, avea să îi determine pe cititori să pună sub semnul întrebării credibilitatea articolelor corespondenților de presă.

4) Pentru supravegherea îndeplinirii exacte a obligației, se va cere redacțiilor să trimită toate numerele ziarelor în care vor fi publicate corespondențele din teatrul de război, aceluia care va fi numit pentru conducerea activității cu corespondenții.

5) Se va propune corespondenților să primească de la aceeași persoană toate acele informații pe care șeful de stat major al armatei consideră că le sunt utile și le pot fi comunicate. În acest scop, se vor stabili clar anumite zile și ore. Cu ocazia acestor întâlniri, se vor putea chiar influența corespondenții într-un mod indirect, fără însă a aduce atingeri orgoliului lor profesional” (Ib., p. 5).

Deși, inițial, Marele Duce Nicolai susținea că ar fi bine „să se introducă cenzura preliminară pentru toate corespondențele în general, precum și să se împiedice accesul corespondenților de la ziare ostile” (Ib., p. 7), în cele din urmă a acceptat argumentele lui Hasenkampf, conform căruia cenzurarea materialelor de presă înainte de a fi transmise nu numai că era inutilă, dar era chiar contraproductivă. Hasenkampf considera că, inevitabil, cititorii vor afla de cenzurarea articolelor transmise din teatrul de operații, ceea ce va submina atât credibilitatea corespondenților acreditați de comandamentele militare, cât și reputația autorităților țariste. Totodată, Hasenkampf afirma că nu trebuia, sub nicio formă, să se solicite corespondenților de război să scrie articole pozitive despre Rusia. O astfel de abordare, ca și cenzura, avea să îi determine pe cititori să pună sub semnul întrebării credibilitatea articolelor corespondenților de presă. Chiar și în cazul apariției unor articole negative despre Rusia în publicații ai căror reprezentanți sunt acreditați în teatrul de operații, „acest lucru ar putea fi neglijat, deoarece cu atât mai de încredere pentru opinia publică vor fi articolele care ne sunt favorabile” (Ib., p. 5). După ce a comparat avantajele și dezavantajele relațiilor cu trimișii publicațiilor ruse și străine, Marele Cartier General țarist a decis că acreditarea presei reprezintă cadrul formal necesar pentru asigurarea accesului controlat al corespondenților în teatrul de război.

ACREDITAREA PRESEI: REGULI ȘI ORGANIZARE

Regulile și organizarea acreditării presei pe timpul războiului ruso-turc sunt descrise de Hasenkampf în memoriile sale și în ordinele emise de Cartierul General al Armatei Țariste. Astfel, Ordinul nr. 87, emis la 22 aprilie 1877 sub semnătura șefului statului major,

generalul-adjutant A.A. Nepokoichitsky, rezumă regulile propuse de Hasenkampf pentru organizarea activității cu corespondenții de presă, astfel:

„1) În cazul în care șefii detașamentelor, după analiza situației militare și în funcție de poziția detașamentului, vor considera că este posibil, vor fi acceptați în zona de operații a trupelor numai acei corespondenți care au: a) un semn exterior special pe mâneca stângă – o placă rotundă din cupru, având gravat vulturul imperial, numărul și înscrisul «Correspondent», cu sigiliul comandamentului armatei de operații; b) își pot prezenta portretul fotografic, ca legitimație de identitate, având imprimată pe verso autorizația acordată de comandamentul armatei de operații.

2) Nu trebuie tolerată prezența la trupele din zona de operații a persoanelor care nu dețin ambele însemne. Deținerea unui singur însemn exterior, fără prezentarea portretului fotografic certificat, nu va avea valoare de autorizație.

3) În general, toate persoanele care îndeplinesc funcții de comandă vor răspunde de monitorizarea activității corespondenților. În cazul acțiunilor și relațiilor suspecte și cu atât mai mult în cazul încercărilor de a trece la partea inamică, trimiteți corespondenții la sediul armatei, explicând motivele reținerii.

4) Fără a restricționa libertatea de mișcare a corespondenților, li se va cere să anunțe de fiecare dată când își schimbă locul în care se află prin transmiterea de note scrise la comandamentul armatei: cine, unde și când efectuează deplasarea.

5) În cazul conversațiilor cu corespondenții, fiți atenți în general și nu îi informați în niciun fel cu privire la compunerea, efectivele, direcția și scopul deplasării convoaielor noastre și dispunerea unităților militare” (Colecția de materiale, vol. 28, 1900, p. 248).

Colonelul Hasenkampf a fost numit să organizeze și să conducă activitatea cu trimiterea publicațiilor rusești și străine acreditați de Cartierul General al Armatei Țariste. Fluent în limbile franceză și germană, eficient și politicoș, Hasenkampf s-a dovedit a fi omul potrivit în locul potrivit. Responsabilitățile sale includeau: acreditarea corespondenților și stabilirea regulilor de lucru cu ei, furnizându-le informații, consiliere și asistență, inclusiv recomandări privind utilizarea gratuită a serviciilor poștale și telegrafice; monitorizarea activității corespondenților; retragerea acreditării în cazul nerespectării regulilor stabilite;

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

„În general, toate persoanele care îndeplinesc funcții de comandă vor răspunde de monitorizarea activității corespondenților. În cazul acțiunilor și relațiilor suspecte și cu atât mai mult în cazul încercărilor de a trece la partea inamică, trimiteți corespondenții la sediul armatei, explicând motivele reținerii.”

Folosirea unei plăci din cupru ca semn de identificare nu s-a bucurat de aprecierea corespondenților, în special din cauza greutateii sale. Prin urmare, în baza Ordinului nr. 131, din 7 iunie 1877, aceasta a fost înlocuită cu o brasardă din mătase, în culorile Casei Imperiale Țariste, negru, galben și alb, având brodată stema imperială, cuvântul „Correspondent” și numărul de înregistrare alocat corespondentului de război.

transmiterea comunicatelor oficiale prin intermediul agenților de știri. Corespondenții de presă erau așteptați cu regularitate la Cartierul General al Armatei Țariste, între orele 09.00 și 11.00, pentru briefinguri de presă, cu ocazia cărora Hasenkampf le oferea informații oficiale, aprobate de Marele Duce Nicolai.

Pentru a primi permisiunea de acces în zonele de operații militare, corespondenții de presă care solicitau acreditarea trebuiau să vină personal la Cartierul General al Armatei Țariste pentru a fi luați în evidență. Cu această ocazie, ei erau obligați să prezinte scrisorile de recomandare și trei fotografii tip portret, cu dimensiunile unei cărți de vizită. Pe spatele unei fotografii urma să fie înscris numele corespondentului, numele publicației pe care o reprezenta și mențiunea că acesta are permisiunea de a circula liber în teatrul de război. Confirmarea autenticității înscrisurilor era realizată prin aplicarea unui sigiliu oficial. În urma acestor proceduri administrative, rezulta o veritabilă legitimație de presă, folosită de corespondenți pentru a-și dovedi acreditarea. Cea de-a doua fotografie trebuia păstrată în albumul Cartierului General al Armatei de operații, iar cea de-a treia era trimisă la arhivele Ministerului de Război al Imperiului Țarist.

O altă condiție pentru acordarea acreditării de presă consta în solicitarea adresată corespondenților de a se angaja să nu includă în relatărilor lor niciun detaliu de interes militar cu privire la pozițiile, nivelul de pregătire și capacitatea combativă a unităților militare, direcțiile de deplasare, armamentul, echipamentele și starea generală a trupelor.

Folosirea unei plăci din cupru ca semn de identificare nu s-a bucurat de aprecierea corespondenților, în special din cauza greutateii sale. Prin urmare, în baza Ordinului nr. 131, din 7 iunie 1877, aceasta a fost înlocuită cu o brasardă din mătase, în culorile Casei Imperiale Țariste, negru, galben și alb, având brodată stema imperială, cuvântul „Correspondent” și numărul de înregistrare alocat corespondentului de război.

Francis Vinton Greene, locotenent în Corpul de geniu al Forțelor Terestre din SUA, nominalizat de Departamentul de Război pentru a observa desfășurarea operațiilor militare de pe frontul balcanic ca atașat militar la Legația Statelor Unite din Sankt-Petersburg, confirmă modul în care militarii ruși au organizat activitatea cu corespondenții de război, astfel: „La începutul războiului, autoritățile militare ruse

au relaționat cu presa într-un mod care, probabil, nu a mai fost folosit niciodată până acum. Au fost elaborate reglementări care permiteau oricărui corespondent, acreditat din partea unui ziar demn de încredere, să însoțească armata cu regularitate, cu condiția să fie de acord, în scris, să respecte câteva reguli simple. În principal, acestea prevedeau obligația corespondentului de a avea permanent asupra sa fotografia personală, pe spatele căreia era înscrisă autorizația de a însoți armata, ca pe un pașaport cu ajutorul căruia putea fi identificat oricând; el trebuia să poarte pe braț o brasardă având brodat cuvântul «Correspondent», cu litere rusești, și numărul său de înregistrare și, totodată, el trebuia să își dea cuvântul de onoare că nu va relata despre efectivele unităților militare, intențiile și direcțiile de deplasare ale trupelor sau orice alte informații care le-ar putea compromite succesul” (Greene, 1880, p. 163).

CORESPONDENȚI DE PRESĂ PE FRONTURILE RĂZBOIULUI RUSO-TURC

Imperativul satisfacerii nevoilor de informare ale opiniei publice, cererile de acces făcute de publicații influente și aflusul tot mai mare de jurnaliști în teatrul de operații au determinat militarii să adopte proceduri de lucru cu trimitșii speciali ai ziarelor și ai revistelor, interesați să relateze direct de la fața locului despre evenimentele din zonele de război. Printre corespondenții acreditați pe lângă comandamentele militare țariste, române și otomane s-au aflat mulți jurnaliști, fotografi și pictori celebri – Januarius MacGahan, Archibald Forbes, Francis Millet, Frédéric Kohn-Abrest, Mlochowski de Belina, Melton Prior, Irving Montagu, Johann Schönberg, Frederic Villiers, Dick de Lonlay, Vasili Nemirovich-Danchenko, Vasili Vereșciaghin, Vasili Polenov, Nicolae Grigorescu, Carol Popp de Szathmari, Jose Luis Pellicer și Fener, pentru a menționa câțiva dintre aceștia.

Pe parcursul ostilităților, pe fronturile balcanic și caucazian ale războiului ruso-turc, pentru perioade mai scurte sau mai lungi de timp, au fost activi aproximativ 125 de corespondenți de presă, reprezentând circa 100 de publicații și agenții de știri din Austro-Ungaria, Franța, Germania, Italia, România, Spania, Suedia, Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei, Statele Unite ale Americii, Imperiul Țarist și Imperiul Otoman.

**GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ**

Pe parcursul ostilităților, pe fronturile balcanic și caucazian ale războiului ruso-turc, pentru perioade mai scurte sau mai lungi de timp, au fost activi aproximativ 125 de corespondenți de presă, reprezentând circa 100 de publicații și agenții de știri din Austro-Ungaria, Franța, Germania, Italia, România, Spania, Suedia, Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei, Statele Unite ale Americii, Imperiul Țarist și Imperiul Otoman.

A fost necesară completarea estimărilor privind numărul ziarelor, al revistelor ilustrate, al agențiilor de știri și al corespondenților lor speciali trimiși să relateze evenimentele războiului ruso-turc cu nume de publicații și corespondenți care nu au fost acreditați de autoritățile militare țariste sau care nu le-au solicitat acreditarea.

Această estimare este rezultată în urma analizei, comparării și rezumării datelor extrase din surse primare, cele mai importante fiind Hasenkampf (1908), Colecția de documente (vol. 2, 1898), Greene (1879, 1880), Boyle (1877), Mlochowski de Belina (1878), Drew Gay (1878), Nemirovich-Danchenko (1878), Kohn-Abrest (1879), Pain (1879), Forbes (1894), Huyshe (1894), Ryan (1897) și volumele de corespondență de război 1877-1878, publicate de cotidianul *The Daily News* (1878).

Sursele secundare, Furneaux (1958), Gal et al. (1977), Ștefan (1989), Ionescu (2002), Knightley (2004), Muminova (2008), Gokov (2011), Patton (2015), McLaughlin (2016), Manachova (2018), Yürükçü (2018), Williams (2020), se concentrează asupra înlănțuirii evenimentelor politice și militare, văzute prin prisma relațiilor transmise de corespondenții de război aflați pe fronturile balcanic și caucazian, fără a lua în considerare analiza relațiilor dintre militari și presă din perspectiva istoriei relațiilor publice.

Sursele terțiare, Roth și Olson (1997), Rosetti (1897), Österreichisches Biographisches Lexicon – ÖBL (online), Oxford Dictionary of National Biography – ODNB (online), oferă date suplimentare despre unii corespondenți, utile pentru menționarea corectă a numelor lor sau pentru confirmarea colaborării lor cu una sau mai multe publicații care nu au putut fi identificate în sursele consultate, primare sau secundare.

Datele furnizate de sursele ruse, primare, Hasenkampf (1908), Colecția de documente (1898), Nemirovich-Danchenko (1878), dar și secundare, Muminova (2008), Gokov (2011), Manakhova (2018), indică doar numele corespondenților, publicațiile și agențiile de știri care au a fost acreditate de autoritățile militare țariste responsabile, la Cartierul General și la Armata de operații.

Prin urmare, a fost necesară completarea estimărilor privind numărul ziarelor, al revistelor ilustrate, al agențiilor de știri și al corespondenților lor speciali trimiși să relateze evenimentele războiului ruso-turc cu nume de publicații și corespondenți care nu au fost acreditați de autoritățile militare țariste sau care nu le-au solicitat acreditarea. În această situație s-au aflat jurnaliști și graficieni austrieci, englezi, francezi, germani, români și chiar ruși, care nu sunt menționați de sursele rusești ca fiind acreditați de autoritățile militare țariste, dar care au relatat evenimentele războiului în desfășurare, de la birourile

lor din București sau din alte locații, atunci când au avut posibilitatea să călătorească la nord și la sud de Dunăre.

Cu excepția lui Carol Popp de Szathmari și a lui Franz Duschek, fotografiile oficiale ai prințului Carol I, sursele rusești nu menționează activitatea la sud de Dunăre a altor corespondenți de război români, între cei mai renumiți fiind jurnalistul Alexandru Ciurcu și pictorii Nicolae Grigorescu, Sava Henția și George Demetrescu Mirea. Cu toate acestea, calitatea lor de corespondenți de război este atestată de relatările lor publicate în presa românească și străină, articole, scrisori și lucrări grafice.

Estimarea numărului de corespondenți rezultată din analiza surselor rusești este confirmată de F.V. Greene. În cartea sa, *The Russian Army and its campaigns in Turkey in 1877-1878 (Armata rusă și campaniile sale în Turcia în 1877-1878)*, publicată imediat după război, în 1879, Greene precizează că „aproximativ șaptezeci și cinci de corespondenți au început campania”, aflându-se de partea rusă (Greene, 1879, p. X). În următoarea sa carte, *Sketches of Army Life in Russia (Schite privind viața Armatei în Rusia)*, publicată în 1880, Greene descrie activitatea corespondenților de război acreditați de Cartierul General al Armatei Țariste pe timpul campaniei, susținând că „peste optzeci de corespondenți s-au alăturat armatei ..., dintre care aproximativ o treime erau ruși” (Greene, 1880, p. 164).

Aspecte privind utilizarea acreditării presei, corelate cu propria lor activitate în calitate de corespondenți de război, sunt menționate și de alți trimiși speciali ai publicațiilor românești și străine – Archibald Forbes, Januarius MacGahan, Frederich Lachmann, Frédéric Damé, Johann Schönberg, Alexandru Ciurcu.

Există, de asemenea, referiri la un ofițer român, colonelul Alexandru Lipoianu, implicat în desfășurarea relațiilor cu jurnaliștii aflați pe front (Hasenkampf, pp. 126-128), fapt care ar putea atesta existența unor proceduri incipiente de acreditare a presei utilizate de armata română. Un exemplu în sprijinul acestei aserțiuni este oferit de pictorul Sava Henția, care a realizat o amplă documentare pe câmpul de luptă la sud de Dunăre, având asupra sa un permis de liberă trecere, nr. 465, din 5 august 1877, emis de Cartierul General al Armatei Române sub semnătura generalului Carol Davila (Ionescu, 2002, p. 196).

Practica jurnaliștilor atașați unităților Armatei Române este confirmată de Frederich Lachmann, corespondentul cotidianelor

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Cu excepția lui Carol Popp de Szathmari și a lui Franz Duschek, fotografiile oficiale ai prințului Carol I, sursele rusești nu menționează activitatea la sud de Dunăre a altor corespondenți de război români, între cei mai renumiți fiind jurnalistul Alexandru Ciurcu și pictorii Nicolae Grigorescu, Sava Henția și George Demetrescu Mirea. Cu toate acestea, calitatea lor de corespondenți de război este atestată de relatările lor publicate în presa românească și străină, articole, scrisori și lucrări grafice.

Organizați în grupuri mici, denumite „press pools” în actualele politici de relații publice pentru reglementarea activității cu mass-media a militarilor, corespondenții de război pot fi identificați în ilustrația ziarelor și a revistelor din epocă, în lucrări grafice și în fotografii. Ei sunt reprezentați în timp ce asistă ca martori oculari la evenimente sau își pregătesc relatările de presă despre operațiile majore desfășurate de trupele ruse și române.

Der Bund (Elveția) și *The Chicago Gazette* (SUA) și *Pester Lloyd* (Austro-Ungaria).

Într-o scrisoare de la Grivița, datată 29 august 1877, adresată ziarelor *Românul*, *România Liberă* și *Telegraful*, Lachmann preciza că a efectuat un stagiul de cinci săptămâni ca jurnalist atașat la Divizia 4 Infanterie, comandată de colonelul Alexandru Angheliescu. În această scrisoare, Lachmann sublinia că a avut, astfel, ocazia să observe acțiunile de luptă desfășurate de trupele române la Grivița și că, în calitate de fost ofițer, apreciază foarte mult vitejia trupelor române, intensitatea luptelor, precizia manevrelor infanteriei și acuratețea tragerilor de artilerie. Descriind o acțiune de luptă, din 27 august 1877, Lachmann menționa: „*Eu chiar m-am alăturat pe lângă Compania 5-a din Regimentul al 5-lea, cu care am intrat în linia de tiraliori. După puține momente, ne primește un foc cum n-am văzut nici la Solferino, nici la Custoza, dar lanțul tiraliorilor se ține neclintit. O ordine perfectă domnea în toate coloanele care înaintau pas cu pas spre reduta cea mare... Niciodată n-aș fi crezut să văd atâta bravură la o trupă care până acum n-a cunoscut focul. Astăzi, am ferma convingere că Armata Română merită a fi pusă lângă orice altă armată a Europei și oricine poate fi mândru de soldații și ofițerii ei care au dat probe atât de strălucite de vitejie*” (*Telegraful*, 4 septembrie 1877, p. 2; *România Liberă*, 4 septembrie 1877, pp. 2-3).

Organizați în grupuri mici, denumite *press pools* în actualele politici de relații publice pentru reglementarea activității cu mass-media a militarilor, corespondenții de război pot fi identificați în ilustrația ziarelor și a revistelor din epocă, în lucrări grafice și în fotografii. Ei sunt reprezentați în timp ce asistă ca martori oculari la evenimente sau își pregătesc relatările de presă despre operațiile majore desfășurate de trupele ruse și române pe frontul balcanic – trecerea Dunării, bătăliile de la Nicopole, Pasul Șipka și Grivița, asediul Plevnei și al Vidinului, înaintarea trupelor ruse spre Constantinopol.

Membru al unui grup de presă, descriind pregătirile făcute de trupele ruse pentru traversarea Dunării pe la Brăila, trimisul special al cotidianului londonez *The Daily News* remarca următoarele, într-o corespondență din 24 iunie 1877: „*Colonelul Hasenkampf a fost detașat la serviciul presă, a cărui misiune este să ofere informații jurnaliștilor*”, continuând caustic: „*informațiile obținute de la el în cursul ultimei luni*

ar putea fi scrise de un caligraf priceput pe unghia degetului mare de la o mână” (*The Daily News*, 5 iulie 1877, p. 5).

Mândru de conduita profesională demonstrată de corespondenții speciali americani pe parcursul războiului, F.V. Greene oferă o imagine de ansamblu asupra modului în care jurnaliștii acreditați de Cartierul General al Armatei Țariste au relatat desfășurarea operațiilor militare la sud de Dunăre: „*Dintre acești optzeci de corespondenți, aproximativ jumătate au fost pe front în timpul verii, iar cea mai mare parte dintre ei s-au expus cu cea mai mare neînfricare pe câmpul de luptă și au îndurat cele mai mari greutăți fără nicio ezitare. Unul dintre ei, domnul Millet, a primit o decorație pentru curajul extraordinar de care a dat dovadă, ajutând răniții sub un foc foarte intens. Pentru cealaltă jumătate, confortul Bucureștiului a avut o forță de atracție mai mare. Au venit ocazional la trupe, au vizitat taberele militare și spitalele, au studiat caracterul rus și s-au întors la București pentru a-și digera observațiile. Dar, când a venit iarna, ardoarea aproape a tuturor a dispărut și interesul lor a început să scadă. Unii s-au întors la Paris și la Londra, alții au rămas la București. Doar patru dintre ei, MacGahan, Grant, Millet și Villiers – acesta din urmă reprezentând London Graphic – au străbătut zăpezile din Balcani și au ajuns la Constantinopol împreună cu trupele. Dintre aceștia patru, primii trei au fost americani”* (Greene, 1880, pp. 166-167).

În încercarea de a completa datele despre corespondenții de presă care au activat în teatrul de război din Balcani, fie de partea ruso-română, fie de partea otomană, sursele menționate s-au dovedit a fi foarte utile, ca și publicațiile consultate, românești și străine, apărute în anii 1877-1878. Acestea confirmă prezența pe frontul balcanic a unor corespondenți de presă care nu sunt consemnați de sursele ruse investigate.

Numărul corespondenților de război din România și Bulgaria, precum și durata prezenței lor în teatrul de operații au fost variabile. Astfel, sunt consemnate cazuri de corespondenți care și-au încetat activitatea ca urmare a neacordării sau a retragerii acreditării de presă, urmată de expulzarea din România (V. Howard, F. Boyle), care au avut nevoie de spitalizare din cauza bolilor contractate sau a rănilor suferite în liniile de front (N.V. Maximov) sau care au fost înlocuiți de alți trimiși speciali ai publicațiilor pe care le reprezentau.

Numărul corespondenților de război din România și Bulgaria, precum și durata prezenței lor în teatrul de operații au fost variabile. Astfel, sunt consemnate cazuri de corespondenți care și-au încetat activitatea ca urmare a neacordării sau a retragerii acreditării de presă, urmată de expulzarea din România, care au avut nevoie de spitalizare din cauza bolilor contractate sau a rănilor suferite în liniile de front sau care au fost înlocuiți de alți trimiși speciali ai publicațiilor pe care le reprezentau.

Publicațiile, în special cele ilustrate, care apăreau în Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei, au fost reprezentate cel mai bine în teatrul de operații din Balcani de jurnaliști acreditați la comandamentele militare țariste și otomane, precum și pe lângă autoritățile de la București și de la Constantinopol. Chiar acest număr foarte mare de corespondenți și publicații demonstrează interesul cu care opinia publică și autoritățile din Marea Britanie urmăreau evoluțiile politice și militare circumscrise chestiunii orientale.

În cazul jurnaliștilor cărora li s-a refuzat acreditarea de către autoritățile țariste, scuzele tipice constau în invocarea unor suspiciuni privind implicarea lor în activități de spionaj sau atitudinea publicațiilor lor, considerată ostilă față de Rusia. Exemple de astfel de circumstanțe sunt identificate în relație cu publicațiile *The Daily Telegraph*, *Neue Freie Presse*, de la Viena, și *Kölnische Zeitung*.

Cercetarea mai amănunțită a publicațiilor periodice din epocă va conduce la o înțelegere mai exactă a modului în care războiul ruso-turc a fost reflectat în presa contemporană. De asemenea, va permite completarea datelor și a profilurilor personale incomplete, actualizarea informațiilor despre activitatea și afilierile corespondenților de război, precum și despre publicațiile care au beneficiat de relatări, articole, fotografii și schițe trimise de aceștia de pe câmpurile de luptă.

Publicațiile, în special cele ilustrate, care apăreau în Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei, au fost reprezentate cel mai bine în teatrul de operații din Balcani de jurnaliști acreditați la comandamentele militare țariste și otomane, precum și pe lângă autoritățile de la București și de la Constantinopol. Chiar acest număr foarte mare de corespondenți și publicații demonstrează interesul cu care opinia publică și autoritățile din Marea Britanie urmăreau evoluțiile politice și militare circumscrise chestiunii orientale.

Tabelul nr. 1: Publicații și corespondenți de război din Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei

Nr. crt.	PUBLICAȚIA	CORESPONDENTUL	ACTIV PE FRONTUL / ACREDITAT DE
1.	<i>The Daily News</i>	Archibald Forbes, Januarius MacGahan, Francis Davis Millet	Frontul din Balcani / Partea ruso-română
		Edmund O'Donovan, Edwin Pears, J.H. Skinner, V. Julius	Fronturile din Balcani și din Caucaz /Partea turcă
2.	<i>The Times</i>	C. B. Brackenbury, Sir Henry Havelock, Herbert -, E. M. Grant	Frontul din Balcani / Partea ruso-română
		R. Conigsby, Charles Austin, Antonio Gallenga, Dobson	Frontul din Balcani / Partea turcă

Nr. crt.	PUBLICAȚIA	CORESPONDENTUL	ACTIV PE FRONTUL / ACREDITAT DE
3.	<i>The Illustrated London News</i>	Edward Hale, Johann N. Schönberg, Irving Montague, William H. Overend	Frontul din Balcani / Partea ruso-română
		Richard Caton Woodville	Frontul din Balcani / Partea turcă și ruso-română
		Melton Prior	Frontul din Balcani / Partea turcă
		Joseph Bell	Fronturile din Balcani și din Caucaz / Partea turcă
4.	<i>The Graphic</i>	Frederick Villiers	Frontul din Balcani / Partea ruso-română
		J. Ananian	Frontul din Balcani / Partea turcă
5.	<i>The Standard</i>	Frederick Boyle	Frontul din Balcani / Partea ruso-română
		Fitzgerald	Frontul din Balcani / Partea turcă
6.	<i>The Manchester Guardian</i>	Francis Stanley, Neocles Mussabini	Frontul din Balcani / Partea ruso-română
		Camille Barrère	Frontul din Balcani / Partea turcă
7.	<i>The Scotsman</i>	D.L. Carrick, William Rose	Frontul din Balcani / Partea ruso-română
		David Christie Murray	Frontul din Balcani / Partea turcă
8.	<i>The Daily Telegraph</i>	George A. Sala, John Drew Gay, William Kingston, Campbell Clarke, James Dow,	Frontul din Balcani / Partea turcă
9.	<i>Sheffield Daily Telegraph</i>	Paul Franke, Nicholas Leader, Frank Power	
10.	<i>The Morning Post</i>	Wasborough -, Alexandru Ciurcu	Frontul din Balcani / Partea ruso-română
11.	<i>Freeman's Journal Irish daily, Dublin</i>	Francis Stanley	

Publicațiile care apăreau în Monarhia Austro-Ungară au urmărit, de asemenea, cu mare interes evoluția evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, trimițând corespondenți de presă la București și Constantinopol.

Unii jurnaliști britanici au trimis corespondențe și ziarelor americane, și revistelor ilustrate din Statele Unite, fiind valabilă și reciprocă. Unul dintre aceștia este Edwin Pears, corespondentul special al „Daily News”, care a trimis relatări de presă la „The New York Herald”, în timp ce unii corespondenți americani transmiteau articole ziarelor britanice și chiar și celor rusești.

Nr. crt.	PUBLICAȚIA	CORESPONDENTUL	ACTIV PE FRONTUL / ACREDITAT DE
12.	<i>The Pall Mall Gazette</i>	Camille Barrère	Frontul din Balcani / Partea turcă
13.	<i>The Pictorial World</i>	-	
14.	<i>The Economist</i>	-	
15.	<i>The Globe</i>	-	
16.	<i>The Echo</i>	-	

Unii jurnaliști britanici au trimis corespondențe și ziarelor americane, și revistelor ilustrate din Statele Unite, fiind valabilă și reciprocă. Unul dintre aceștia este Edwin Pears, corespondentul special al *Daily News*, care a trimis relatări de presă la *The New York Herald*, în timp ce unii corespondenți americani transmiteau articole ziarelor britanice și chiar și celor rusești (J. MacGahan și F. Stanley, la *Golos*).

Tabelul nr. 2: Publicații și corespondenți de război din Statele Unite ale Americii

Nr. crt.	PUBLICAȚIA	CORESPONDENTUL	ACTIV PE FRONTUL / ACREDITAT DE
1.	<i>The New York Herald</i>	John P. Jackson, Francis Davis Millet, Januarius MacGahan,	Frontul din Balcani / Partea ruso-română
		Edward Hale, Dokankoz -	
		Wentworth Huyshe	Frontul din Balcani / Partea turcă
2.	<i>The Boston Journal</i>	Edward King	Frontul din Balcani / Partea ruso-română
3.	<i>Harpers' Weekly</i>	Richard Caton Woodville	Frontul din Balcani / Partea turcă și ruso-română
4.	<i>The Chicago Gazette</i>	Friedrich Lachmann	Frontul din Balcani / Partea ruso-română

Publicațiile care apăreau în Monarhia Austro-Ungară au urmărit, de asemenea, cu mare interes evoluția evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, trimitând corespondenți de presă la București și Constantinopol.

Tabelul nr. 3: Publicații și corespondenți de război din Monarhia Austro-Ungară

Nr. crt.	PUBLIȚAȚIA	CORESPONDENTUL	ACTIV PE FRONTUL / ACREDITAT DE
1.	<i>Neues Wiener Tagblatt</i>	Johann Lukeš, Alexandru Ciurcu	Frontul din Balcani / Partea ruso-română
2.	<i>Die Presse</i>	Johann Lichtenstadt Alexandru Ciurcu	
3.	<i>Neue Freie Presse</i>	August Baron Schluga von Rastefeld	Frontul din Caucaz / Partea turcă
4.	<i>Neue Illustrierte Zeitung</i>	Johann N. Schönberg, MathesKoenen,	Frontul din Balcani / Partea ruso-română
5.	<i>Neue Militär-Zeitung</i>	neidentificat	
6.	<i>Pester Lloyd</i> Budapest, German daily	Friedrich Lachmann	
7.	<i>Die Politik</i> Prague, German daily	Tammenbach- Reinschtein, Friedrich Lachmann	
8.	<i>NárodníListy</i> Prague, Czech daily	Heller	

Desfășurarea operațiilor militare pe fronturile războiului ruso-turc a fost reflectată pe larg și în paginile ziarelor și revistelor ilustrate publicate în Germania, datorită muncii dedicate a corespondenților lor speciali, jurnaliști și artiști grafici, unii dintre ei având și pregătire militară, fiind ofițeri activi sau în rezervă.

Tabelul nr. 4: Publicații și corespondenți de război din Germania

Nr. crt.	PUBLIȚAȚIA	CORESPONDENTUL	ACTIV PE FRONTUL / ACREDITAT DE
1.	<i>Die Post</i>	von Brauchitsch	Frontul din Balcani / Partea ruso-română
2.	<i>Neue MilitärischeBlätter</i>		
3.	<i>Militär-Wochenblatt</i>	Dannhauer	
4.	<i>National Zeitung</i>		
5.	<i>Hamburger Nachrichten</i>		
6.	<i>Ausburger Allgemeine Zeitung</i>	von Marees, Alexandru Ciurcu	
7.	<i>Über Land und Meer</i>	von Marees, Johann N. Schönberg	

Desfășurarea operațiilor militare pe fronturile războiului ruso-turc a fost reflectată pe larg și în paginile ziarelor și revistelor ilustrate publicate în Germania, datorită muncii dedicate a corespondenților lor speciali, jurnaliști și artiști grafici, unii dintre ei având și pregătire militară, fiind ofițeri activi sau în rezervă.

Nr. crt.	PUBLICAȚIA	CORESPONDENTUL	ACTIV PE FRONTUL / ACREDITAT DE
8.	<i>Illustirte Zeitung</i>	Mathes Koenen, Themistocles von Eckenbrecher, Carol Popp de Szathmari	Frontul din Balcani / Partea ruso-română
9.	<i>Die Gartenlaube</i>	Heinrich Trenk, Wilhelm Camphausen, Frédéric Kohn-Abrest	
10.	<i>Berliner Tageblatt</i>	neidentificat	
11.	<i>Kölnische Zeitung</i>	von Huyn Carl Schneider	Frontul din Balcani / Partea turcă

Publicațiile din Franța și Belgia manifestau, de asemenea, un mare interes cu privire la evoluțiile politice și militare din Peninsula Balcanică, demonstrat de reflectarea largă a evenimentele de război în paginile ziarelor și revistelor.

Publicațiile din Franța și Belgia manifestau, de asemenea, un mare interes cu privire la evoluțiile politice și militare din Peninsula Balcanică, demonstrat de reflectarea largă a evenimentele de război în paginile ziarelor și revistelor.

Tabelul nr. 5: Publicații și corespondenți de război din Franța și Belgia

Nr. crt.	PUBLICAȚIA	CORESPONDENTUL	ACTIV PE FRONTUL / ACREDITAT DE
1.	<i>XIX Siècle</i>	Philibert Bréban	Frontul din Balcani / Partea ruso-română
2.	<i>National</i>	Philibert Bréban Emile Galli	
3.	<i>Le Figaro</i>	Ivan de Woestyne	
4.	<i>Moniteur Universell</i>	Dick de Lonlay (pseudonimul lui Georges Hardouin), Paul A. Kauffmann, Jean Bergue, Daniel Vierge, Filip Montoreanu	
5.	<i>Le Monde Illustré</i>		
6.	<i>Estafette</i>	Mlochowski de Belina	
7.	<i>Le Temps</i>	Henri de Lamothe, Alexandru Ciurcu	
8.	<i>L'illustration</i>	Auguste Lançon, Ladislaus E. Petrovitz	
9.	<i>Le Siècle</i>	Frédéric Kohn-Abrest	
10.	<i>Le Rappel</i>		

Nr. crt.	PUBLICAȚIA	CORESPONDENTUL	ACTIV PE FRONTUL / ACREDITAT DE
11.	<i>La France</i>	Camille Farcy	Frontul din Balcani / Partea ruso-română
12.	<i>Republique Française</i>	Granet	
13.	<i>Journal des Débats,</i>	Camille Barrère	Frontul din Balcani / Partea turcă
14.	<i>Le Bien public</i>	Lucien Le Chevalier	
15.	<i>La Lanterne</i>		
16.	<i>L'Indépendance Belge,</i> Brussels daily / Belgium	Olivier Pain	Frontul din Balcani / Partea ruso-română

Publicațiile italiene au oferit cu regularitate informații ample, știri, articole și relatări de presă, adesea ilustrate cu lucrări grafice care surprindeau secvențe ale evenimentelor războiului, acestea fiind transmise de către corespondenții lor acreditați în tabăra ruso-română sau în cea otomană.

Tabelul nr. 6: Publicații și corespondenți de război din Italia

Nr. crt.	PUBLICAȚIA	CORESPONDENTUL	ACTIV PE FRONTUL / ACREDITAT DE
1.	<i>L'Opinione</i>	M.A. Canini, Luigi Cazzavillan	Frontul din Balcani / Partea ruso-română
2.	<i>Pungolo di Napoli</i>		
3.	<i>Gazetta Piemontaise</i>		
4.	<i>Corriere della Sera</i>		
5.	<i>Fanfulla</i>	Marcotti	
6.	<i>Gazzetta di Roma</i>	Nicola Lazzaro	
7.	<i>L'illustrazione italiana</i>		

Publicațiile italiene au oferit cu regularitate informații ample, știri, articole și relatări de presă, adesea ilustrate cu lucrări grafice care surprindeau secvențe ale evenimentelor războiului, acestea fiind transmise de către corespondenții lor acreditați în tabăra ruso-română sau în cea otomană.

Revista spaniolă *La Ilustracion Española y Americana* a fost reprezentată de Jose Luis Pellicer y Fener. Colonelul Hasenkampf, surprins în timp ce scria la masa sa de lucru, a devenit subiectul unei schițe semnate de Pellicer. Întâlnirea lor a avut loc la 1 iunie 1877 și este rememorată astfel de Hasenkampf: „Don Jose Luis Pellicer, corespondent și pictor al unei reviste ilustrate spaniole, s-a prezentat astăzi la comandament, dar fără nicio recomandare. Cu fața sa sinceră și deschisă, mi-a inspirat o astfel de încredere, încât i-am solicitat Marelui Duce să îi aprobe acreditarea pe răspunderea mea. Marele Duce și-a dat acordul” (Hasenkampf, 1908, p. 34).

În Suedia, de asemenea, desfășurarea operațiilor militare în teatrul de război din Balcani a fost un subiect care a stârnit interesul publicului, Statul Major General al Armatei Suedeze trimitând în România și în Bulgaria un ofițer, locotenentul Björlin, în calitate de corespondent al cotidianului *Stockholms Dagblad*.

Pentru a reflecta evenimentele războiului, publicațiile elvețiene au fost reprezentate de jurnaliști aflați în liniile de front, care erau acreditați la comandamentele armatelor de operații ruse și române sau la cele otomane.

Publicațiile românești au primit numeroase corespondențe, știri și reportaje, ilustrate cu fotografii și schițe grafice transmise din liniile de front de jurnaliști, fotografi și pictori acreditați la comandamentele militare rus și român. Printre aceștia s-a aflat jurnalistul Alexandru Ciurcu, acesta putând fi considerat cu succes primul jurnalist român de renume europeană.

Tabelul nr. 7: Publicații și corespondenți de război din Spania, Suedia și Confederația Elvețiană

Nr. crt.	PUBLIȚIA	CORESPONDENTUL	ACTIV PE FRONTUL / ACREDITAT DE
1.	<i>La Ilustracion Española y Americana</i>	Jose Luis Pellicer y Fener	Frontul din Balcani / Partea ruso-română
2.	<i>Stockholms Dagblad</i>	Björlin -	
3.	<i>Der Bund</i> (Bern)	Friedrich Lachmann	
4.	<i>Journal de Genève</i>	Olivier Pain	Frontul din Balcani / Partea turcă

Publicațiile românești au primit numeroase corespondențe, știri și reportaje, ilustrate cu fotografii și schițe grafice transmise din liniile de front de jurnaliști, fotografi și pictori acreditați la comandamentele militare rus și român. Printre aceștia s-a aflat jurnalistul Alexandru Ciurcu, acesta putând fi considerat cu succes primul jurnalist român de renume europeană (Ștefan, p. 23). Ilustrațiile solicitate de publicațiile românești, dar și de publicații străine, au fost transmise de fotografi Carol Popp de Szathmary și Franz Duschek, aflați oficial în serviciul Prințului Carol I, însoțiți de Andreas D. Reiser, precum și de o echipă de pictori și graficieni, printre cei mai cunoscuți fiind Nicolae Grigorescu, Sava Henția, George Demetrescu Mirea și Filip Montoreanu (Ștefan, 1989; Ionescu, 2002).

Tabelul nr. 8: Publicații și corespondenți de război din România

Nr. crt.	PUBLICAȚIA	CORESPONDENTUL	ACTIV PE FRONTUL / ACREDITAT DE
1.	<i>Românul</i>	Alexandru Ciurcu,	Frontul din Balcani / Partea ruso-română
2.	<i>România Liberă</i>	Carol Popp de Szathmari,	
3.	<i>Telegraful</i>	Franz Duschek,	
4.	<i>Timpul</i>	Andreas D. Reiser,	
5.	<i>Resboiul</i>	Nicolae Grigorescu,	
		Sava Henția,	
		Filip Montoreanu,	
6.	<i>Dorobanțul</i>	Henri Trenk,	
		George D. Mirea,	
7.	<i>Gazeta Transilvaniei</i>	Hipolit H. Dembitzki,	
8.	<i>Familia</i>	Isidor Selagianu	
9.	<i>L'Orient</i>	-	
10.	<i>L'Indépendance Roumaine</i>	Alexandru Ciurcu,	
		Frédéric Damé	

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Trimișii speciali ai publicațiilor din Imperiul Țarist, jurnaliști, fotografi, pictori și graficieni, acreditați să însoțească trupele ruse, sunt menționați în Colecția de materiale despre războiul ruso-turc din 1877-78 în Peninsula Balcanică și de colonelul Hasenkampf, în memoriile sale, publicate în 1908.

Trimișii speciali ai publicațiilor din Imperiul Țarist, jurnaliști, fotografi, pictori și graficieni, acreditați să însoțească trupele ruse, sunt menționați în *Colecția de materiale despre războiul ruso-turc din 1877-78 în Peninsula Balcanică* (vol. 2, 1898) și de colonelul Hasenkampf, în memoriile sale, publicate în 1908. Aceste informații sunt completate de memoriile, cărțile și articolele corespondenților de război, jurnaliștilor și pictorilor, N.V. Maximov, V.V. Krestovski, V. Alushkin, V.I. Nemirovich-Danchenko, A. Kuropatkin, L.V. Shachovkoy, V. Vereșciaghin, fiind menționate în cercetările publicate de E.M. Muminova (2008), O.A. Gokov (2011) și A.V. Manakhova (2018). Informații despre activitatea corespondenților de război ruși apar și în articolele și memoriile jurnaliștilor străini (Kohn-Abrest, Ciurcu), ale consilierilor și atașajilor militari (Pfeil, Greene).

Tabelul nr. 9: Publicații și corespondenți de război din Imperiul Țarist

Nr. crt.	PUBLICAȚIA	CORESPONDENTUL	ACTIV PE FRONTUL / ACREDITAT DE
1.	<i>Birzhevyye vedomosti</i>	N.V. Maximov	Frontul din Balcani / Partea ruso-română
2.	<i>Vsemirnaya illyustratsiya</i>	N.N. Karasin, M.P. Feodorov	

Regulile restrictive, impuse prin legea presei adoptate de autoritățile otomane în 1876 și decizia de a condiționa accesul pe front prin obținerea aprobării scrise a sultanului (firman), au limitat posibilitățile corespondenților de a reflecta desfășurarea războiului în Peninsula Balcanică și în Caucaz.

Nr. crt.	PUBLICAȚIA	CORESPONDENTUL	ACTIV PE FRONTUL / ACREDITAT DE
3.	<i>Golos</i>	P.P. Sokalsky	Frontul din Balcani / Partea ruso-română
4.	<i>Moskovskiye vedomosti</i>	L.V. Schchovskoy, M.F. Metz, Ilovaisky	
5.	<i>Nash vek</i>	G. Stambolov V.I. Nemirovich-Danchenko	
6.	<i>Novoye vremya</i>	A.A. Suvorin, N.P. Feodorov, V.P. Burenin, N.N. Karasin, P.P. Sokalsky, A.D. Ivanov, N.N. Rossolovsky, V.I. Nemirovich-Danchenko, Maslov -	
7.	<i>Odesskiy vestnik</i>	P.P. Sokalsky	
8.	<i>Pravitelstvennyy vestnik</i>	V.V. Krestovskiy	
9.	<i>Russkiy mir</i>	E.K. Rapp, Gheorghievici -,	
10.	<i>Sankt-Peterburgskiye vedomosti</i>	M.P. Feodorov, N.V. Maximov, A. Teoharov, Modzolevsky -, Komarov -	
11.	<i>Severnyy vestnik</i>	D.K. Gyrs, Baikov -,	
12.	<i>Tifliskiyy vestnik</i>	N.Y. Nikoladze	
13.	<i>Russkoye obozreniye</i>	-	
14.	<i>Russkiy invalid</i>	M.P. Feodorov, Suhotin -,	
15.	<i>Russkiye vedomosti</i>	A. Teoharov	
16.	<i>Journal d'Odessa</i>	Philibert Bréban	
17.	<i>Sankt-Peterburger Zeitung</i>	N.V. Maximov	

Serviciile agențiilor de știri au fost utilizate frecvent pentru transmiterea comunicatelor oficiale ale Cartierului General al Armatei Țariste, precum și a informațiilor furnizate de autoritățile române. Conform ordinelor primite, atunci când transmitea comunicatele destinate informării publice, Hasenkampf acorda prioritate lui Léon Pognon, șeful biroului din București al *L'Agence Havas*, asigurându-se, astfel, că agenția franceză de știri primea date valoroase cu câteva ore mai devreme decât concurenții săi. Acreditat la Cartierul General al Armatei Țariste, Poggenpohl, șeful Agenției Generale Ruse, transmitea corespondențe cu privire la desfășurarea operațiilor militare și agențiilor de știri *Havas*, *Reuters*, *Associated Press*, *Wolffs Telegraphisches Bureau* (Berlin) și *Telegraphen Korrespondenz Bureau* (Corrbureau/Viena). Acest fapt indică existența unor acorduri între agențiile de știri pentru efectuarea schimbului de informații cu scopul de a reflecta cât mai bine evenimentele războiului (Hasenkampf, 1908, p. 25; Colecția de materiale, 1898, vol. 2, p. 174; Palmer, 2019, p. 53, Frédérix, p.146).

Tabelul nr. 10: Agenții de știri și corespondenții lor

Nr. crt.	PUBLICAȚIA	CORESPONDENTUL	ACTIV PE FRONTUL / ACREDITAT DE
1.	<i>L'Agence Havas / Bucharest office</i>	Léon Pognon	Frontul din Balcani / Partea ruso-română
2.	<i>Agence Générale Russe</i>	Poggenpohl	
3.	<i>Wolffs Telegraphisches Bureau</i>	Alexandru Ciurcu	
4.	<i>Agence Reuters</i>	Sigismund Engländer	Frontul din Balcani / Partea turcă
5.	<i>L'Agence Havas / Constantinople office</i>	Chateau -,	

Regulile restrictive, impuse prin legea presei adoptate de autoritățile otomane în 1876 și decizia de a condiționa accesul pe front prin obținerea aprobării scrise a sultanului (firman), au limitat posibilitățile corespondenților de a reflecta desfășurarea războiului în Peninsula Balcanică și în Caucaz. Cenzura a afectat activitatea ziarelor otomane *Basiret*, *Hayal Gazetesi*, *İstikbal Gazetesi*, *İttihad Gazetesi*, *Medeniyet Gazetesi*, *Sabah Gazetesi*, *Şark Gazetesi*, *Tercüman-ı Hakikat Gazetesi*, *Takvim-i Vakayi*, *Tercüman-ı Şark Gazetesi*, *Vakit Gazetesi* și *Zaman Gazetesi*, ai căror jurnaliști nu sunt menționați în bibliografiile

Serviciile agențiilor de știri au fost utilizate frecvent pentru transmiterea comunicatelor oficiale ale Cartierului General al Armatei Țariste, precum și a informațiilor furnizate de autoritățile române. Conform ordinelor primite, atunci când transmitea comunicatele destinate informării publice, Hasenkampf acorda prioritate lui Léon Pognon, șeful biroului din București al L'Agence Havas, asigurându-se, astfel, că agenția franceză de știri primea date valoroase cu câteva ore mai devreme decât concurenții săi.

Reglementarea relațiilor dintre militari și presă pe timpul războiului ruso-turc prin emiterea de ordine și proceduri aplicate de comandamentele militare rus și român nu a fost lipsită de semnificații practice și doctrinare. Era, astfel, stabilit cadrul oficial de dialog și cooperare între reprezentanții organizațiilor militare și corespondenții de război și, respectiv, publicațiile acestora, concretizat prin acreditarea presei.

examine. Această stare de lucruri ar putea fi explicată prin faptul că publicațiile otomane erau realizate frecvent prin compilarea articolelor apărute în presa străină.

Reguli similare au fost aplicate publicațiilor străine și corespondenților de presă acreditați la Constantinopol: *The Daily Telegraph*, *The Times*, *Pall Mall Gazette*, *Manchester Guardian*, *Republique Française*, *Kölnische Zeitung*, *The Daily News*, *The New York Herald*, *The Illustrated London News*, *Journal des Débats*.

Prezența corespondenților de presă străini este atestată în iulie 1877, la Șumen, în zona de operații a forțelor otomane, printr-un raport semnat de C. Fitzgerald, Emerick Bulkovics, J. W. Saterger, August Jacquot, Charles Winter, Henry Dimone, Harry Suter, Jules Zukab, Wentworth Huyshe, Senanian Camille, Borthwick, Camille Barrère, Drummond, Carl Mayers, Melton Prior, fără nicio referire la publicațiile pe care aceștia le reprezentau (Yürükçü, 2018, p. 422).

Evenimentele de pe frontul caucazian au fost reflectate mult mai puțin în presa vremii. Cu privire la acesta, bibliografiile consultate menționează fotografii de război excepționale realizate în partea rusă, precum și prezența corespondenților străini în partea otomană, printre care Edmund O'Donovan, trimisul special al *The Daily News*, Joseph Bell, grafician, trimisul special al *The Illustrated London News*, și August Baron Schluga von Rastefeld, corespondentul ziarului vienez *Neue Freie Presse* (*The war correspondence of the Daily News 1877-78*, vol. 2, p. 311, Charalambous, 2014, p. 34).

ACREDITAREA PRESEI DE ORGANIZAȚIILE MILITARE: IMPORTANȚĂ PRACTICĂ ȘI DOCTRINARĂ

Reglementarea relațiilor dintre militari și presă pe timpul războiului ruso-turc prin emiterea de ordine și proceduri aplicate de comandamentele militare rus și român nu a fost lipsită de semnificații practice și doctrinare. Era, astfel, stabilit cadrul oficial de dialog și cooperare între reprezentanții organizațiilor militare și corespondenții de război și, respectiv, publicațiile acestora, concretizat prin acreditarea presei. Acceptarea și implementarea sa demonstau conștientizarea tot mai precisă, de către comandanții militari și liderii politici, a puterii presei, ale cărei posibilități de a se adresa publicului larg se impuneau ca subiect de reflecție asupra modalităților și mijloacelor de diseminare

a informațiilor în baza unei strategii cu scopul de a sprijini forțele armate să își realizeze obiectivele.

Accreditarea presei și procedurile utilizate de militari pentru a interacționa cu trimitșii speciali ai publicațiilor – jurnaliști, fotografi, graficieni, pictori – au răspuns nevoilor imediate de a reglementa accesul lor în zona operațiilor militare. Acesta era condiționat de angajamentul corespondentului de a respecta regulile stabilite de militari, care vizau, în primul rând, reducerea riscurilor de divulgare prin intermediul publicațiilor a unor date și informații care ar fi putut compromite secretele operațiilor militare.

Accreditarea corespondenților la comandamentele militare și asigurarea accesului lor la trupele din liniile de front, fie organizați în grupuri de presă (*press pools*), fie ca jurnaliști atașați unităților combatante (*embedded journalists*), se va răspândi ca practică standard în organizarea relațiilor dintre militari și presă, fiind preluată, treptat, până la sfârșitul secolului al XIX-lea, și de armatele altor state, inițial numai pe timp de război.

Dovedindu-și utilitatea în timpul conflictelor armate ulterioare, acreditarea presei a permis organizarea și desfășurarea relațiilor militari-presă în mod predictibil, pe baza încrederii și a avantajelor reciproce. Această abordare a condus la implementarea unor reguli și proceduri menite să susțină atingerea obiectivelor operaționale și strategice prin valorificarea relațiilor dintre militari și presă, mai concret a activității corespondenților de presă acreditați, incluși în grupuri de presă sau atașați unităților militare.

Aceste reguli și proceduri au trecut testul timpului și sunt reflectate în zilele noastre în toate politicile și doctrinele militare privind informarea și relațiile publice, influențând, într-un anumit grad, prin forța exemplului, și practicile de comunicare publică ale instituțiilor civile, de stat sau private.

Pentru militarii români, experiența organizării relațiilor militari-presă pe timpul Războiului de Independență al României este o pagină încă incompletă, care necesită, în continuare, eforturi de cercetare, evaluare și interpretare a surselor naționale și, în special, a celor străine. Utilizarea acreditării presei, a grupurilor de presă și a jurnaliștilor atașați a valorificat experiența românească a relațiilor dintre militari și presă în articole și memorii valoroase, albume fotografice, schițe

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Dovedindu-și utilitatea în timpul conflictelor armate ulterioare, acreditarea presei a permis organizarea și desfășurarea relațiilor militari-presă în mod predictibil, pe baza încrederii și a avantajelor reciproce. Această abordare a condus la implementarea unor reguli și proceduri menite să susțină atingerea obiectivelor operaționale și strategice prin valorificarea relațiilor dintre militari și presă, mai concret a activității corespondenților de presă acreditați, incluși în grupuri de presă sau atașați unităților militare.

Instituționalizarea acreditării presei poate fi definită ca proces de adoptare a unor principii adecvate, reguli de bază și proceduri de lucru, între care și numirea ofițerilor de presă responsabili de legătura cu publicațiile și cu corespondenții acestora, precizate în reglementări scrise și aprobate prin ordine militare ca politici distincte privind managementul relațiilor militari-presă pentru a sprijini jurnaliștii în scopul informării publicului cu privire la activitățile forțelor armate.

și lucrări grafice, picturi celebre dedicate Independenței naționale a României și tuturor celor care au făcut posibilă obținerea acesteia pe câmpurile de luptă – Armata Română și bravii săi ostași.

SPRE INSTITUȚIONALIZAREA ACREDITĂRII PRESEI

Prin adoptarea și îmbunătățirea regulilor de lucru cu corespondenții de război, comandamentele militare vor introduce gradual acreditarea presei în cadrul forțelor armate, inițial pe timp de campanie, la război, ulterior și pe timp de pace. Instituționalizarea progresivă a acreditării presei este o secvență esențială a procesului de adoptare și perfecționare a setului de practici, reguli și proceduri permanente utilizate de organizațiile militare pentru gestionarea relațiilor cu presa. Aceasta a fost determinată de înțelegerea corectă, la nivelul conducerii organizațiilor militare, a importanței dezvoltării unor relații reciproc avantajoase cu publicațiile interesate să reflecte activitatea forțelor armate.

Instituționalizarea acreditării presei poate fi definită ca proces de adoptare a unor principii adecvate, reguli de bază și proceduri de lucru, între care și numirea ofițerilor de presă responsabili de legătura cu publicațiile și cu corespondenții acestora, precizate în reglementări scrise și aprobate prin ordine militare ca politici distincte privind managementul relațiilor militari-presă pentru a sprijini jurnaliștii în scopul informării publicului cu privire la activitățile forțelor armate.

Parcursul spre instituționalizarea acreditării presei în armată este marcat și de generalul-maior sir Frederick Roberts. Conducându-și trupele cu succes în timpul celui de-al doilea război anglo-afgan (1878-1880), el obișnuia să spună că abordarea cea mai bună atunci când lucrează cu corespondenții de presă este strategia adevărului. Sublinia, astfel, importanța construirii încrederii reciproce între societate și forțele sale armate printr-o comunicare deschisă, spunând presei adevărul. Această convingere nu l-a împiedicat, totuși, să introducă cenzura și să reducă numărul jurnaliștilor acreditați atunci când se impunea protejarea secretului operațional (Williams, 2020, p. 8).

Interesul jurnaliștilor față de desfășurarea primului război al burilor (1880-1881) a determinat militarii britanici să ia în considerare adoptarea de măsuri pentru prevenirea amenințărilor la adresa securității operaționale cauzate de divulgarea informațiilor sensibile

prin presă. Astfel, în 1881, Oficiul de Război din Regatul Unit i-a avertizat oficial pe editorii ziarelor și revistelor să nu publice date referitoare la pozițiile și deplasările trupelor, capacitatea de luptă și logistică, dotarea cu arme, muniții și echipamente.

În Forțele Armate Britanice, procedura de acreditare a presei este atestată începând cu anul 1889, când comandamentele militare „*au introdus un sistem de înregistrare a corespondenților de război, care le permitea să obțină rații de alimente și de furaje, le acorda tacit permisiunea de a utiliza gratuit serviciul de telegrafie militară pentru a-și transmite relatările de presă cenzurate, precum și dreptul de a primi medalii militare pentru participarea la campaniile forțelor armate*” (Hood, 2011, p. 19).

În Statele Unite ale Americii, relațiile dintre militari și presă au făcut obiectul unor reglementări specifice ale Departamentului de Război pe timpul războiului hispano-american (1898) și al Insurecției filipineze (1899).

Totodată, cel de-al doilea război al burilor (1899-1902) atrăgea mulți corespondenți de presă, deja renumiți sau aflați în căutarea faimei, precum Winston Churchill. Beneficiind de o reflectare în presă mult mai largă decât războaiele anterioare, a fost numit, uneori, „*primul război media*” (McLaughlin, 2016, p. 74). Prin urmare, această situație a determinat Oficiul de Război Britanic să își perfecționeze reglementările privind acreditarea presei, impunând restricții severe în ceea ce privește utilizarea echipamentului fotografic și cinematografic în zona operațiilor militare (Williams, 2020).

Până la sfârșitul secolului al XIX-lea, nu sunt înregistrate noi abordări în Armata Română privind organizarea relațiilor dintre militari și presă, aceasta fiind în responsabilitatea Marelui Stat Major pe timp de pace și, respectiv, a Marelui Cartier General pe timp de război, care aveau în vedere acreditarea corespondenților, printre care îl vom reîntâlni pe Alexandru Ciurcu, în cel de-al Doilea Război Balcanic (1913).

Interacțiunea militarilor cu corespondenții de presă prezenți pe câmpurile de luptă a mai avut un efect important, constând în recunoașterea condiției profesionale a jurnalistului în raport nu numai cu autoritățile militare care i-au acordat acreditarea de presă, ci mai ales cu cele ale inamicului.

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Până la sfârșitul secolului al XIX-lea, nu sunt înregistrate noi abordări în Armata Română privind organizarea relațiilor dintre militari și presă, aceasta fiind în responsabilitatea Marelui Stat Major pe timp de pace și, respectiv, a Marelui Cartier General pe timp de război, care aveau în vedere acreditarea corespondenților, printre care îl vom reîntâlni pe Alexandru Ciurcu, în cel de-al Doilea Război Balcanic (1913).

Sfârșitul
secolului
al XIX-lea
aduce și prima
recunoaștere,
într-un
document
internațional,
a statutului
profesional
și legal al
corespondentului
de presă pe timp
de război, prin
Articolul 13 al
Convenției de la
Haga, din 1899.

Astfel, sfârșitul secolului al XIX-lea aduce și prima recunoaștere, într-un document internațional, a statutului profesional și legal al corespondentului de presă pe timp de război, prin Articolul 13 al Convenției de la Haga, din 1899, astfel: „*Persoanele care însoțesc forțele armate fără a face parte din acestea, așa cum sunt corespondenții ziarelor și reporterii, comercianții și contractorii, în cazul în care sunt capturați de inamic, dacă acesta va considera potrivit să îi mențină în detenție, au dreptul de a fi tratați ca prizonieri de război, cu condiția să prezinte un certificat emis de autoritățile militare ale armatei pe care o însoțeau*”.

Aceste dispoziții vor fi preluate și dezvoltate în Articolul 4 din Titlul I al celei de-a Treia Convenții de la Geneva privind tratamentul prizonierilor de război (12 august 1949) și în Articolul 79 al Protocolului adițional (I) la Convențiile de la Geneva referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale (8 iunie 1977), conform cărora corespondenții care însoțesc forțele armate pentru a relata despre desfășurarea operațiilor militare vor fi tratați ca prizonieri de război și vor beneficia de protecție, cu condiția să nu întreprindă acțiuni care contravin statutului lor de civili și de jurnaliști.

CONCLUZII

Analiza relațiilor dintre militari și presă în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea relevă efortul întreprins de organizațiile militare pentru a controla relatările efectuate de jurnaliști din zonele de război prin impunerea unor reguli de bază, proceduri și chiar sancțiuni.

Procedurile privind acreditarea presei au fost stabilite și perfecționate treptat de comandamentele militare, prin documente standardizate, ordine și reglementări, dar și prin desemnarea personalului abilitat să relaționeze cu jurnaliștii și cu publicațiile acestora – ofițeri de presă. Sarcinile lor implicau definirea regulilor de lucru cu presa pentru a oferi jurnaliștilor acreditați acces la informații de actualitate cu privire la desfășurarea operațiilor militare cu ocazia întâlnirilor oficiale, organizate cu regularitate (briefinguri de presă, interviuri), sau a celor informale (prânzuri de lucru).

Pentru a le facilita documentarea, ofițerii de presă au fost autorizați să pună la dispoziția corespondenților de război documente de liberă trecere și să le asigure accesul la trupele din zona operațiilor militare.

Responsabilitățile lor includeau, de asemenea, organizarea vizitelor jurnaliștilor în primele linii ale frontului, conform unui itinerar și a unui program prestabilite. La cererea corespondenților, interveneau pentru ca unora dintre aceștia să li se permită să rămână alături de unitățile combatante pentru perioade mai lungi de timp ca jurnaliști atașați. Aceste practici le sunt familiare ofițerilor de relații publice militare din zilele noastre, la care recurg cu regularitate pentru a organiza grupuri de presă sau pentru a atașa corespondenți unităților militare nu doar pe timp de război, ci și pe timp de pace, cu ocazia diferitelor misiuni din teatrele de operații și a exercițiilor majore.

Eforturile făcute pentru instituționalizarea acreditării presei în practicile organizațiilor militare au evoluat de la războiul Crimeii până în prezent, când este recunoscută ca procedură standard de relații publice.

Accreditarea presei își dovedește utilitatea în gestionarea relațiilor militarilor cu presa, facilitând accesul corespondenților la informațiile de interes public, transmițându-le cu regularitate comunicate de presă, buletine informative și pachete media, invitându-i să participe la conferințe de presă sau să se alăture trupelor din teatrele de operații ca membri ai grupurilor de presă sau ca jurnaliști atașați.

Accreditarea corespondenților de presă a condus la înțelegerea faptului că relațiile cu presa trebuie tratate în organizațiile militare ca fiind o responsabilitate a grupului de comandă, ca funcție managerială, cu scopul de a informa și a influența audiențele interne și externe, deopotrivă.

Pentru a clarifica originile acreditării presei pe timp de război, ordinele militare nr. 87 și nr. 131, emise de Cartierul General al Armatei Țariste la 22 aprilie 1877 și, respectiv, la 7 iunie 1877, pot fi considerate printre primele documente oficiale destinate reglementării relațiilor dintre militari și presă. Deși nu au fost negociate pentru a exprima cât mai bine interesele atât ale armatei, cât și ale presei, aceste ordine reflectă apariția și progresul practicilor specifice relațiilor publice în secolul al XIX-lea.

Mărturiile bibliografice privind activitatea corespondenților de război subliniază interdependențele dintre dezvoltarea presei și a jurnalismului, reflectarea războiului în paginile publicațiilor și instituționalizarea acreditării presei de organizațiile militare. Toate acestea

Accreditarea presei își dovedește utilitatea în gestionarea relațiilor militarilor cu presa, facilitând accesul corespondenților la informațiile de interes public, transmițându-le cu regularitate comunicate de presă, buletine informative și pachete media, invitându-i să participe la conferințe de presă sau să se alăture trupelor din teatrele de operații ca membri ai grupurilor de presă sau ca jurnaliști atașați.

În cea de-a doua parte a secolului al XIX-lea, „triada Relațiilor Publice” era deja constituită din elementele sale fondatoare – „Organizația” (reprezentată de ofițerul de presă), „Mass-Media” (publicațiile și corespondenții de presă) și Publicul (audiențele interne și externe ale organizației), toate conectate prin interesul comun de a comunica informații și de a împărtăși înțeleșuri pentru a crea înțeleșere reciprocă, încredere și consens.

certifică utilizarea tehnicilor specifice informării interne, informării publice, relațiilor cu presa și managementului reputației, circumscrise ulterior teoriilor fundamentale ale relațiilor publice.

Rezultă de aici ceea ce era de demonstrat. Și anume că, în cea de-a doua parte a secolului al XIX-lea, *triada Relațiilor Publice* era deja constituită din elementele sale fondatoare – *Organizația* (reprezentată de ofițerul de presă), *Mass-Media* (publicațiile și corespondenții de presă) și *Publicul* (audiențele interne și externe ale organizației), toate conectate prin interesul comun de a comunica informații și de a împărtăși înțeleșuri pentru a crea înțeleșere reciprocă, încredere și consens.

Aceste aspecte sunt extrem de importante nu numai pentru istoria jurnalismului și a presei periodice, ci și pentru istoria relațiilor publice, făcând necesară continuarea studiilor interdisciplinare de către istoricii și teoreticienii științelor comunicării.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Bentele, G., Junghänel, I. (2004). „Chapter 10: Germany”, în Ruler, van B., Verčič, D. (Ed.), *Public Relations and Communication Management in Europe. A Nation-by-Nation Introduction to Public Relations Theory and Practice*, Berlin: De Gruyter Mouton.
2. Baker, V. (1879). *War in Bulgaria. A narrative of personal experiences*. Londra: Sampson Low, Marston, Searle & Rivington.
3. Boyle, F. (1877). *The narrative of an expelled correspondent*. Londra: Richard Bentley & Son.
4. Charalambous, V. (2014). *La Guerre Russo-Turque de 1877-78, vue par la presse française et anglaise de l'époque*, <https://hal.archives-ouvertes.fr/>, accesat la 1 mai 2020.
5. Coope, J.W. (1878). *A Prisoner of War in Russia: My experiences amongst the refugees, with the Red Crescent*. Londra: Gilbert and Rivington.
6. Dietrich, S. (2012). *Embedded Journalism: Ursprünge, Ziele, Merkmale, Probleme und Nutzen von „Embedding” am Beispiel des Irak-Krieges 2003 [Origins, goals, characteristics, problems and benefits of „embedding” using the example of the 2003 Iraq war]*. Saarbrücken: Akademikerverlag.
7. Drew Gay, J. (1878). *Plevna, the Sultan, and the Porte: Reminiscences of the War in Turkey*. London: Chatto and Windus.
8. Forbes, A. (1894). *Czar and Sultan. The adventures of a British lad in the Russo-Turkish War of 1877-1878*. New York: Charles Scribner's Sons.

9. Frédéric, P. (1959). *Un siècle de chasse aux nouvelles: de l'Agence d'information Havas à l'Agence France-press (1835-1957)*. Paris: Ed. Flammarion.
10. Furneaux, R. (1958). *The Breakfast War. The Siege of Plevna, 1877*. New York: Crowell.
11. Idem (1964). *News of War: Stories and Adventures of the Great War Correspondents*. Londra: M. Parrish.
12. Gal, I., Hurmuzache, Ș., Spiridonescu, M., Socol, G. (1977). *Independența României. Documente. Presa străină [The independence of Romania. Documents. Foreign press]*. București: Editura Academiei.
13. Gokov, O.A. (2011). *Корреспонденты в Русско-Турецкой войне 1877-1878 гг. на Балканском полуострове [Correspondents on the Balkan Peninsula during the Russo-Turkish War 1877-1878]*, http://ricolor.org/history/voen/bitv/xix/20_01_2011/, accesat la 3 mai 2020.
14. Greene, F.V. (1879). *The Russian Army and its campaigns in Turkey in 1877-1878*. Londra: W.H. Allen & Co.
15. Idem (1880). *Sketches of Army Life in Russia*. New York: Charles Scribner's Sons.
16. Hasenkampf, M.A. (1908). *Мой дневник. 1877-78 гг. [My diary. 1877-78]*. St. Petersburg: V. Berezovsky.
17. Hood, J. (2011). *War correspondent. Reporting under fire since 1850*. Guilford: Lyons Press.
18. Huyshe, W. (1894). *The liberation of Bulgaria. War notes in 1877*. Londra: Bliss, Sands and Foster.
19. Ionescu, A.S. (2002). *Penel și sabie [Paint brush and sword]*. Biblioteca Bucureștilor.
20. Kaplan, K.A. (2016). *Bazi rus subay ve komutanların günlüklerinde ve hatiratında 1877-1878 osmanli-rus savaşı'na dair izlenimleri [The 1877-1878 Ottoman-Russian War in diaries and memoirs of some Russian officers and commanders]*. În *Journal of Historical Studies*. Izmir Ege University, vol. XXXI, nr. 1, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/220182>, accesat la 8 mai 2020.
21. Knightley, P. (2004). *The first casualty: The War Correspondent as Hero and Myth-Maker from the Crimea to Iraq*. Ediția a treia. Baltimore: JHU Press.
22. Kohn-Abrest, Fr. (1879). *Guerre d'Orient. Campagne de 1877. Zig-Zags en Bulgarie*. Paris: Ed. Charpentier.
23. Manakhova, A.V. (2018). *Проблема допуска корреспондентов на балканский театр русско-турецкой войны 1877-78 гг. [The problem of correspondents' access to the Balkan theater of the Russo-Turkish War 1877-78]*. În *Moscow State University Journal*, nr. 3, https://vestnik.journ.msu.ru/upload/iblock/2b1/vest-03-18_sverka-31-46.pdf, accesat la 3 mai 2020.
24. McLaughlin G. (2016). *The War Correspondent*. Ediția a doua. Londra: Pluto Press.

25. Mlochowski de Belina, A. (1878). *De Paris à Plevna. Journal d'un journaliste. De mai à décembre 1877*. Paris: Chez tous les libraires.
26. Muminova E.M. (2008). *Деятельность российских и иностранных корреспондентов на Балканах в годы русско-турецкой войны 1877-1878 гг. [Activity of Russian and foreign correspondents on the Balkans in the years of the Russo-Turkish War 1877-1878]*. În *St. Petersburg University Journal*, nr. 80-1, <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=11692534>, accesat la 3 mai 2020.
27. Nemirovich-Danchenko, V.I. (1878). *Год войны, Дневник русского корреспондента, 1877-1878 [Year of war. Journal of a Russian correspondent]*. St. Petersburg: N. Vremeni.
28. Pain, O. (1879). *Histoire inédite de la vie de Henri Rochefort*. Paris: Périnet.
29. Palmer, M.B. (2019). *International News Agencies: A History*, Palgrave MacMillan, Cham.
30. Patton R. (2015). *Hell Before Breakfast: America's First War Correspondents*. New York: Pantheon Books.
31. Pfeil, R. (1893). *Experiences of a Prussian officer in the Russian service during the Turkish war of 1877-78*. Londra: Stanford.
32. Reilly, T., Witten, M. (2010). *War with Mexico!: America's Reporters Cover the Battlefield*. University Press of Kansas, Lawrence.
33. Rosetti, D.R. (1897). *Dicționarul contimporanilor [The dictionary of contemporaries]*. București: Editura Lito-tipografiei «Populara».
34. Roth, M.P., Olson, J.S. (1997). *Historical Dictionary of War Journalism*. Westport: Greenwood Press.
35. Ryan, C.S, Sandes, J. (1897). *Under the Red Crescent. Adventures of an English surgeon with the Turkish Army at Plevna and Erzurum 1877-1878*. New York: Charles Scribner's Sons.
36. Storey, G. (1951). *Reuters' Century 1851-1951*. Londra: Ed. Max Parrish.
37. Ștefan, I.M. (1989). *Alexandru Ciurcu. Inventatorul, ziaristul, omul [Alexandru Ciurcu. The inventor, the journalist, the man]*. Cluj-Napoca: Editura Dacia.
38. Williams, K. (2020). *A New History of War Reporting*. Londra: Routledge.
39. Yürükçü, A. (2018). *How South Eastern Europe Map is Changing by Russian Propaganda and Deeds of European War Correspondents During the 1877-78 Turkish-Russian War?* În *Proceedings of the 1st Congress of International Eastern European Studies, Kiev, Ukraine, 2018*, <http://www.piees.org/wp-content/uploads/2019/01/B%4%B0LD%C4%B0R%C4%B0-K%C4%B0TABI-ciees-2018-SONWEB.pdf>, accesat la 9 mai 2020.
40. *Colecția de materiale Сборник материалов по русско-турецкой войне 1877-78 гг. на Балканском полуострове [Collection of materials on the 1877-78 Russo-Turkish War in the Balkan Peninsula]*, vol. 2 (1898) & vol. 28 (1900). St. Petersburg: General Staff, <https://runivers.ru/lib/book8944/>, accesat la 3 mai 2020.

41. Österreichisches Biographisches Lexikon (ÖBL). Austrian Centre for Digital Humanities and Cultural Heritage, <https://www.biographien.ac.at/oebl?frames=yes>, accesat la 12 octombrie 2020.
42. Oxford Dictionary of National Biography (ODNB), <https://www.oxforddnb.com/>, accesat la 12 octombrie 2020.
43. *The war correspondence of the Daily News, 1870, on the war between Germany and France (1871)*. Londra: MacMillan and Co.
44. *The war correspondence of the Daily News, 1877, with a connecting narrative forming a continuous history of the war between Russia and Turkey to the fall of Kars, vol. 1, and 1877-8, from the fall of Kars to the signature of the preliminaries of Peace, vol. 2, (1878)*. Londra: MacMillan and Co.

COLECȚII DE PUBLICAȚII DIN 1877-1878, ACCESIBILE ONLINE:

1. *Berliner Tageblatt* și *Die Gartenlaube*, Staatsbibliothek zu Berlin, <http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/list/title/zdb/27646518/-/1877> și [https://de.wikisource.org/wiki/Die_Gartenlaube_\(1877\)](https://de.wikisource.org/wiki/Die_Gartenlaube_(1877)), accesat la 23 iunie 2020.
2. *Fanfulla, L'illustrazione italiana, L'Opinione (1878)*, Biblioteca di Storia Moderna e Contemporanea, <http://digiteca.bsmc.it/#>, accesat la 14 iunie 2020.
3. *Le Figaro, Le Monde Illustré, Le Temps*, Bibliotheque nationale de France, <https://gallica.bnf.fr/>, accesat la 12 iunie 2020.
4. *La Ilustración española y americana*, Biblioteca virtual Miguel de Cervantes, <http://www.cervantesvirtual.com/partes/234931/la-ilustracion-espanola-y-americana/35>, accesat la 23 mai 2020.
5. *Journal de Genève, Le Temps* archives, <https://www.letempsarchives.ch/>, accesat la 13 octombrie 2020.
6. *Die Presse, Neue Freie Presse, Neues Wiener Tagblatt, Neue Illustrierte Zeitung, Pester Lloyd*, Österreichischen Nationalbibliothek, <http://anno.onb.ac.at/>, accesat la 12 octombrie 2020.
7. *Telegraful, Românul, România liberă și Timpul*, Biblioteca Digitală a Bucureștilor și Biblioteca Județeană Neamț, <http://www.digibuc.ro/colectii/publicatii-periodice-c1574> și <https://bibgtkneamt.ebibliophil.ro/crw>, accesat la 6 mai 2020.
8. *The Daily News, The Illustrated London News*, British Newspaper Archive, <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/> și HathiTrust Digital Library, <https://babel.hathitrust.org/cgi/mb>, accesat la 6 iunie 2020.
9. *The New York Herald, Harper's Weekly și Chicago Daily Tribune*, Library of the Congress, <https://chroniclingamerica.loc.gov/>, accesat la 12 iunie 2020.